
कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

४५-४८

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय
ग्रंथालय, रामटेक

हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र. ४५ वर्गांक श्राद्धविधी
नांव - पितृसूक्त
लेखक/लिपीकार .... पृष्ठ ५
काल शके १८२५ पूर्ण/~~अपूर्ण~~

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय
ग्रंथालय, रामटेक

हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र. ४६ वर्गांक श्राद्धोत्तरविधी.
नांव - शुद्धिमयूख
~~लेखक~~/लिपीकार काशीनाथ पाठक पृष्ठ ६५
काल शके १७६९ पूर्ण/~~अपूर्ण~~

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय
ग्रंथालय, रामटेक

हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र. ४७ वर्गांक वेद
नांव - अर्घ्यप्रदानम् (यजुर्वेदोक्तम्)
लेखक/लिपीकार .... पृष्ठ १०
काल संवत् १८७४ पूर्ण/~~अपूर्ण~~

कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय
ग्रंथालय, रामटेक

हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र. ४८ वर्गांक श्राद्धविधी
नांव - श्राद्धविधी
लेखक/लिपीकार .... पृष्ठ १०
काल .... पूर्ण/~~अपूर्ण~~

॥ अथ शुद्धिमयूखग्रंथ लिख्यते ॥
॥ प्रारंभः ॥ पत्र ८५ ॥ श्रीगुरु समर्थ ॥

॥१॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ यो लीलया संततमुल्लसत्र विश्वं लसल्लयस्था
लनि विश्वरूपे ॥ लयं नयत्याशु च पूर्णरूपः शिवं स नो ब्रह्मसुर
विमे मासे ॥१॥ श्रुती स्मृती वीक्ष्य पुराणजालं तंत्रनिबंधानपि
संनिबंधान् ॥ श्रीशंकरस्यात्मजनीलकंठो द्रव्यादिशुद्धिं विर
णोति सर्वां ॥२॥ प्रतारकैरादलमत्र किंचिन्मयानुनिर्मूलतया
दुष्टितं ॥ ऊनोक्तितातोनहितेन काचित्तत्पुण्यहानापचितिर्न
हीयते ॥३॥ अथ द्रव्यशुद्धिः ॥ सुवर्णरौप्यशंखाश्मशुक्तिरत्न
मयानि च ॥ कांस्यायस्ताम्ररैत्यानि त्रपुसीसमयानि च ॥ निर्लेपा
नच सुध्यंति केवलेन जलेन च ॥ शूद्रोच्छिष्टा विप्रमध्यानि त्रिधा

॥१॥

कु

क्षाम्लवारिभिरिति ॥ अत्रिः ॥ हंसग्रावे निमुखावमृष्टं निर्लि
खेत् ॥ श्वापदमुखावमृष्टपात्रे न भुंजीतेति निर्लेपलक्षणं ॥ आ
पस्तंबः ॥ गवाघ्रातानि कांस्यानि शूद्रोच्छिष्टानि यानि तु ॥ शुध्यं
ति दशभिः क्षारैः श्वकाकोपहतानि च ॥ क्षारो भस्म ॥ एतच्च
कल्पोपहतिविषयं ॥ अधिकेनु स्मृत्यंतरे ॥ भस्मना शुध्यते कां
स्यं सुरया यं न लिप्यते ॥ सुरामूत्रपुरीषैस्तु शुध्यते तापलेखनैः ॥
आमिषेण तु यत् क्लिष्टं पुनर्दाहेन शुध्यति ॥ बोधायनः ॥ तैजसानां मू
त्राद्युपघाते पुनः करणं गोमूत्रे वासः सप्तरात्रं परिवासनं वा पुनः
करणानुक्तौ गोमूत्रे वासनं ॥ अंगिराः ॥ गंडूषं पादशौचं च यः

॥२॥

कुर्यात्कांस्यभाजने ॥ षल्मा संभु विनिक्षिप्य पुनराकारमादिसे
त् ॥ पुनराकारः पुनःकरणं ॥ मृद्भांडानामल्पापहृतो पुनः पाकान्म
हामय इति याज्ञवल्क्येन शुद्धिरुक्ता ॥ तथा लोहानां दहनाच्छुद्धि
मृद्वामयजलैरपि ॥ यदि तेन शुध्येत्तदावन्मात्रे छेदने दाहो वा ॥
स्थंस्त्तरे ॥ वस्त्रधान्यादिराशीनामेकदेशस्य दूषणे ॥ तावन्मा
त्रं समुद्धृत्य शेषं प्रोक्षणमर्हति ॥ असमच्छे तंतु न प्रोक्षणेन शु
ध्यतीति भावः ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ सोषैरुदकगोमूत्रैः शुध्यत्याविक
कौशिकं ॥ सश्रीफलैरंशुपट्टं सारिष्टैः कुतपं तथा ॥ सगौरस
र्षपैः क्षौममिति ॥ अपूर्णमयमाविकं ॥ कौशं सभवसरीपट्टा

॥२॥

दिकौशिकं ॥ वल्कलतंतुनिर्मितमंशुपट्टं ॥ श्रीफलं बिल्वफलं ॥ प
र्वतीयछागलोमनिर्मितं कुतपः ॥ अरिष्टं कनिलफलं ॥ श्वेतसीसू
त्रनिर्मितं क्षौमं ॥ एतच्चाधिकोपघाते ॥ किंचिदुपघाते तु प्रोक्षण
मेव ॥ क्षालितासरुतूलिकादिति विषयो मितांक्षरायां विशेषः ॥
तूलिकामुपधानं च रक्तपुष्पांबरं तथा ॥ शोषयित्वातपे किंचित्क
रैः संमार्जयेन्मुहुः ॥ पश्चाच्च वारिणा प्रोक्ष्य विनियुंजीत कर्मणि ॥
अतिमालिन्ये परिशोधयेदपि ॥ अहतानां प्रोक्षणमिति स्मर
णाच्चत्र मुक्तं नूतनवाससां प्रोक्षणाच्छुद्धिः ॥ शुष्कवाससा स्त्व
ले कुर्यात्तर्पणाचमनं जपमित्यस्यापवादः ॥ शुद्धिविवेके ॥ सप्त

॥३॥

वाताहतं वस्त्रं शुष्कं च प्रतिमादयेदिति ॥ शंखः ॥ सूतिकोच्छिष्टभां
डस्य सुरामद्याहतस्य च ॥ त्रिः सप्तमार्जनाच्छुद्धिर्न तु कांस्यस्य ताप
नं ॥ कांस्यालिरिकौतैजसानाममलोपघाते मार्जनं तापनं च ॥ प्रति
मार्जने मृदकेक्षालनमावर्त्तते ॥ कांस्ये तथा न ॥ अपि तु लापनं ॥ अ
ल्पधान्यादि विषये बौधायनः ॥ व्रीहयः प्रोक्षणादद्भिः शाकमूल
फलानि च ॥ तन्मात्रस्यापहाराद्वा निष्कासीकरणेन वा ॥ अनेक
पुरुषार्थयविषये पर्यग्निकरणं प्रोक्षणं वा वक्तव्ये पोक्ते ॥ विष्णु
ना ॥ मृत्पलेतृणकाष्ठानां च भिन्नाण्डालवायसैः ॥ स्पर्शवि
हितं शौचं सोमसूर्याग्निमारुतैः ॥ तथा ॥ प्रोक्षणं न तु पुस्तकमिति ॥

॥३॥

केचित ॥ सिद्धान्तमनुः ॥ पक्षिजग्धं गवाघ्रातमवधूतमवक्षुतं ॥ दू
षितं केशकीटैश्च मृत्प्रक्षेपेण शुध्यति ॥ अवधूतं यस्योपरि वासो
वधूतं ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ सलिलभस्ममृद्वापि प्रक्षेप्तव्य विशुद्धये ॥
यत्तु गोतमः ॥ नित्यमभोज्यं केशकीटावपन्नमिति तत्सहपक्वाभिप्रा
यं ॥ पराशरः ॥ पक्वद्रोणाधिके सन्ने काकश्वापघातितं ॥ ग्रास
मुद्धृत्य तन्मात्रं परतुलीलाहितं न भवेत ॥ ग्रहे मोदकेन वा स्युक्षेद्राजते
नांबुना तथा ॥ अग्निज्वालोपसंस्पर्शात् सुवर्णमधुसर्पिषा ॥ वि
प्राणां श्रेष्ठ हस्तघोषणपूतं भोज्यं च तद्भवेत ॥ तथा ॥ अन्नं मेकादि
के पंके श्वकाकोपघातितं ॥ केशकीयवपने च तदप्यं व विशुध्य

॥४॥

ति॥ क्रीतस्यापि विधिर्दृष्टः एष एव मनीषिभिः॥ दुष्टमस्य धनवि
षयं ज्ञेयं॥ द्रव्यविषये च गारवः॥ श्रावणं घृततैलानां प्लावनं गोर
सस्य च॥ भांडानि सालयेदद्भिः न्याक मूलफलानि च॥ चकारा
द्घृततैलयोरपि प्लावनं वस्त्रात् तरितपात्रे प्रक्षेपः॥ तद्युक्तपात्र
स्य तज्जातीयद्रव्येनैव तथा पूरणं तथा द्रव्यं बहिर्निःसरति
तत्प्लावनमिति केचित्॥ तथा॥ आधारदोषे तु नये स्वपात्रात्पात्रां
तरे द्रष्टव्यं॥ तथा बोधायनः॥ देवं पात्रे तथा लामान्द्रव्यप्रयो
जनं॥ उपपत्तिमवस्थां च ज्ञात्वा शौचं प्रकल्पयेत्॥ याज्ञवल्क्यः॥
वाक्शस्तमंबुनिर्णिक्तं अज्ञातं च सदा शुचीति॥ अज्ञातस्पर्श

॥४॥

विषये के संशय निश्चये साधारणज्ञानाभावात्॥ चर्मकारानां
कृन्नाय द्रव्येन शोधनमिति केचित्॥ मनुः॥ श्वभिर्हतस्य यन्मां
सं शुचि तन्मनुरब्रवीदिति॥ श्वभिर्मृगयायां॥ तदपि भक्ष्यस्य॥
तथा॥ नित्यमास्यं शुचि स्त्रीणां शकुनेः फलपातने॥ प्रसवे च शुचि
र्वत्सः श्वा मृगग्रहणे शुचिरिति॥ तथा॥ नित्यं शुद्धः कारुहस्तः
पण्यं यच्च प्रसारितं॥ ब्रह्मचारिगतं भैक्ष्यं नित्यं मेध्यमिति स्मृतं॥
कारुहस्तस्तत्कर्मणि॥ भैक्ष्यमनाचांतस्यादि दत्तं न तु चांडाला
दिस्पर्शे॥ तथा॥ शुचिरग्निरजो वायुरापो दधि घृतं पयः॥ स
र्वाण्येतानि मेध्यानि स्पर्शे दुष्टा न तु भवेदिति॥ रजोपि रासभा

देरन्यत॥ तथाह शातातपः॥ रेणवः शुचयः सर्वे वायुनोपसमी-
रिताः॥ अन्यत्र रासभाजाश्वे विमुक्तेकरमार्जनी॥ श्रंतेपि च म्यात्र भा-
वश्छादसः॥ पादौ शुचि ब्राह्मणस्य अजाश्वानां मुखं शुचिः॥
गवां पृष्ठानि मेध्यानि सर्वगात्राणि योषितां॥ भूशुद्धिमाह या-
ज्ञवल्क्यः॥ [illegible] भूशुद्धिर्मानाद्दाहात्काकाला-
द्गोक्रमणादपि॥ सेकादुल्लेखनाल्ले[illegible]पाद्गृहमार्जनलेपनात्॥
देवलः॥ अदुष्टाः संतता[illegible]रावातास्तु स्ताश्चरेणवः॥ स्त्रियो वृद्धा-
श्च बालाश्च न दुष्यंति कदाचन॥ दधिसर्पिः पयः क्षौद्रं भांडदो-
षेन विद्यते॥ मार्जारश्चैव दर्वी च मारुतश्च सदा शुचिः॥ मार्जार-

॥५॥

तीधा

॥५॥

शुचिः कर्मकालादन्यत्र तत्र तु स्पर्शे स्नानं॥ तथा॥ आत्मशय्यास-
नवस्त्रं जायापत्यं कमंडलुं॥ शुचीन्यात्मन एतानि परेषामशुची-
नि हि॥ तथा॥ उपस्पृश्याशुचि स्पृष्टं तृतीयं वापि मानवः॥ हस्तौ
पादौ च तोयेन प्रक्षाल्याचम्य शुध्यति॥ प्रथमोऽशुचिस्तत्स्पृष्टो
द्वितीयः॥ तत्स्पृष्टस्तृतीयः॥ तत्स्पर्शे आचमनमात्रं॥ चतुर्था-
दौ नमानाभावात्॥ हरिहरभाष्ये वृद्धशातातपः॥ त्रिशोर-
भ्युक्षणं कार्यं बालस्याचमनं स्मृतं॥ रजस्वलादिसंस्पर्शे स्ना-
तव्यं च कुमारकैः॥ बालादिस्व[illegible]पं च तत्रैवोक्तं॥ प्राक्चूडाक-
रणाद्बालः प्रागन्नप्राशनाच्छिशुः॥ कुमारस्तु तद्विज्ञेयो याव

रू

॥८॥

न्यौंजीनिबंधनमिति ॥ नदीसु शुद्धिमिति गार्ग्यः ॥ अकार्यकारि
णां दानं वेगो नद्याश्च शुद्धिहेतवः ॥ शोध्यस्य मृच्च धर्मं तोयं च संन्या
सो वै द्विजन्मनामिति ॥ सर्वापवादमरीचिरूहः ॥ येषु स्थानेषु
यच्छौचं धर्माचारश्च तादृशः ॥ तत्र तत्सावनं मन्यधर्मस्तत्रैव ता
दृशः ॥ येषु देशेषु ये देवा येषु देशेषु ये द्विजाः ॥ येषु स्थानेषु य
त्तोयं यान्नयत्रैव मृत्तिका ॥ तत्सावनमित्यर्थः ॥ पराशरोपि स्मृ
तौ तीर्थे कपि धर्मास्तत्र तत्र यथा हि ज्ञाः ॥ तेषां निंदा न कर्तव्या
युगरूपा हि ते द्विजाः ॥ तथा यद्यपि स्यात्स्वयं ब्रह्मा तत्रैश्याक
र्षण क्षमः ॥ तथापि लौकिकाचारं मनसापि न लंघयेत् ॥ अथ

॥८॥

स्मा

गर्भस्रावपाताशौचं ॥ तत्र पराशरः ॥ आ चतुर्थाद्भवेत्स्रावः पा
तः पंचमषष्ठयोः ॥ अत ऊर्ध्वं प्रसूतिः स्याद्दशाहं सूतकं भवेदि
ति ॥ [illegible]वाशौचमाह मरीचिः ॥ गर्भस्रुते यथामासमचिरेत्
तमे त्र्यः ॥ राजन्ये तु चतूरात्रं वैश्ये पंचाहमेव तु ॥ अष्टाहेन तु शू
द्रस्य शुद्धिरेषा प्रकीर्तितेति ॥ अचिरेत्याद्यमासत्रये उदकं च प्र
सूताएव ॥ न सपिंडानां ॥ उत्तमे ब्राह्मण्ये ॥ तथा चतुर्थमासे मे
व चत्वारि दिनानि दिउलि विज्ञानेश्वर माधवादयः ॥ एवं मातुः
पंचमषष्ठे च षष्ठे षट् ॥ सपिंडानामपि पंचमषष्ठयोः स्त्र्यहः ॥ पा
ते मातुर्यथामासं सपिंडानां दिनत्रयमिति ॥ मरीचिनातु ॥ अ

॥७॥

त्राशौचप्रकरणे त्रिपदं चाहोरात्रलक्षकं ज्ञेयं ॥ एवमन्यत्रापि ॥
एतच्च गर्भनाशप्रयुक्ताशौचं सर्ववर्णेषु समं ॥ सप्तममासादि
षु स्वस्त्रजातकं संपूर्णमेव प्रसवाशौचं कार्यमिति निर्णयः ॥ स्व
पत्न्यां व्यभिचारोद्भूतगर्भस्य प्रसवेपि जनकस्य त्रिरात्रमया
र्थ्यकाः ॥ तथा चैकोहानुवृत्तौ याज्ञवल्क्यः ॥ अनौरसेषु पुत्रे
षु भार्यास्वन्यगतासु चेति ॥ मातुस्तु तत्रापि पुत्रे व्यवस्था ॥ नि
र्णयानुक्तौ ॥ स्वभार्यास्वन्यप्रविलोमव्यतिरिक्तमाश्रितासु प्र
सूतासु मृतासु चाहोरात्रमाशौचं ॥ सपिंडानां तु स्नानमात्रमिति
मिताक्षरायां ॥ इति गर्भस्त्रावाशौचं ॥ सप्तममासप्रभृति सू

॥७॥

तिविषय एव ॥ जातमृते मृतजाते वा सपिंडानां दशाहमाशौ
चमिति ॥ जाननोत्तरं नालच्छेदोत्तरमेव शिशुमरणे सपिंडानां
दशाहं जन्माशौचं पूर्वमरणे तु त्र्यहो वक्ष्यते ॥ दशाहमिति तत्त
द्वर्णाशौचोपलक्षणं ॥ मनुरपि ॥ दशाहाभ्यंतरे बाले प्रमीते
तस्य बांधवैः ॥ शावाशौचं न कर्तव्यं सू[illegible]याशौचं विधीयते ॥
यच्च जातमृते मृतजाते वा कुलस्य सद्यः शौचमिति स्मृत्यंतरं
तच्छिशुमरणनिमित्ताशौचाभावपरं ॥ मरणाशौच निमित्तं स्ना
नमात्रमस्त्येवेति ग्रंथकृतः ॥ नाभिच्छेदात्प्राग्मरणे मातुः संपू
र्णसूतकं सपिंडानां जन्मनिमित्तं त्रिरात्रं ॥ तथा च मनुः ॥ जीव

॥८॥

जातो यदि ततो मृतः ॥ सूतकमेव तु ॥ सूतकं सकलं मातुः पित्रादी
नां त्रिरात्रकं ॥ ततस्तदनंतरमेव नाभिवर्धनाद्वा गितियावत् ॥
यत्तु जयमिनिः ॥ यावन्न छिद्यते नालं तावन्नाप्नोति सूतकं ॥ छि
न्ने नाले ततः पश्चात् ॥ सूतकं तु विधीयत इति ॥ तन्नालच्छेदोत्त
रं शिशुमरणे सपिंडानां दशाहं जन्मात्रोत्तपरमिति केचित् ॥
शिशुजन्मनिमित्तकदानाद्यधिकारे शुचित्वप्रतिपादनपरमि
ति युक्तं ॥ अन्यथोत्तरार्द्धे मृतपदाध्याहारापत्तेरिति ॥ जननं
निमित्तस्पर्शस्तु मातुर्दशाहं ॥ पितुस्तु सचेलस्नानात् स्पर्शात्
गच्छतीत्याह संवर्तः ॥ पुत्रे जाते पिता सद्यः सचेलं स्नानमाच

॥८॥

रेत् ॥ स्पर्शोपायोऽन्यसूतः पश्चादित्याह भगवान्मुनिर्मिति ॥ पुत्रे
इति पुंस्त्वमविवक्षितं मनुवाद्यगलत्वात् तेन स्त्र्यपत्येपि पितुः ॥
स्नानमावश्यकं ॥ सपिंडानामस्पृश्यत्वं नास्त्येव ॥ अतोऽनेतेषां
स्नानमपि ॥ यदाहांगिराः ॥ सूतके सूतिकावर्जं संस्पर्शो न नि
षिध्यत इति ॥ दैवकार्ये तु पैठीनसिः ॥ सूतिकां पुत्रवतीं विंश
तिरात्रेण कर्मकारयेन्मासेन स्त्रीजननीमिति ॥ दशाहपर्यंत
मात्रोश्चैव कर्मानधिकारः प्राप्तजन्मप्रभृतिगणनायां विंश
रात्रमासपदयोः प्राप्तदशाहांतेनुवादप्राप्तात्विशिष्टदिनांतो
विधिरिति विध्यमुपादेवेत्यापत्ति [illegible] र्मासात्तो चवंते शुद्धप्रति

ते

य

॥७॥

स्यानर्थक्यप्रसंगात्॥ यस्य यावद्दाशौचं प्राप्तं तदुत्तरमेव विं
शातिरात्रे मासं च कर्मानधिकार इति केचित् तत्तुच्छं॥ यत्र हि
एकेनैव पदेन स्वार्थ एकपदार्थः प्रत्यक्षे क्रियते ऽन्यच्च प्रत्यपादी
यते तत्रैव तत्स्यं॥ यथा वाजपेयेन स्वाराज्यकामो यजेतेति य
जिपद इत्युदस्याशौचोत्तरदिने ष्वधिकाऽनधिकारमात्रयोधनं
न ततः॥ अन्यथा दाहकस्याहीनस्येव यत्रापि प्रवृत्तिस्तत्ति स
मानुपस्तंप्राप्तेस्तंदशेनुवादो धिकारो विधिरिति वैरूप्यं
स्यात्॥ अतो जन्मप्रभृत्येव विंशतिरात्रं मासं च यावत्प्राप्ता
ः कर्मानधिकारा बोध्या इति॥ तातचरणस्तु॥ प्राप्तदशाहादि

॥७॥

नादिकर्मणिनधिकारावधिभूतदशाहोन्मासकावभृथोत्तरत्वे
बाधेत्रेतयापुनराधेयसमियष्टचाग्निहोत्रं जुहोतीत्यादेव
सानीयस्त्याबध्यंतरवदितिप्युक्तमुत्पश्यंति॥ प्रथमषष्ठद
शामदिवसेषु दानसूतिकागृहदेवतापूजनमात्रार्थनाशौचं॥
यदाह व्यासः॥ प्रथमे दिवसे षष्ठे दशमे चैव सर्वदा॥ त्रिष्व
तेषु नकुर्वीत सूतकं पुत्रजन्मनि॥ सूतकांतरेपि॥ तत्रैव सर्वप्रति
ग्राह्यं पक्वान्नं तु न भक्षयेत्॥ भक्षयित्वा तु तन्मोहाद्द्विजश्चां
द्रायणं चरेत्॥ इति जन्माशौचं॥ अथानुपनीताशौचं॥ त
त्र नामकरणात्प्राक्मृतौ दाहः॥ प्राङ्नामकरणात्सद्यः शुद्धि

॥१०॥

दिति ॥ नामकरणादिलिखकालोपलक्षणं ॥ दंतजननादिति
वत् ॥ नामकरणकालस्तु एकादशेहनि त्रयोदशे षोडशे एक
त्रिंशे इति क्रमाच्चतुर्वर्णेषु ॥ स्वरूपत एव नामकर्मणः सद्यः
शुध्यवधिरिति केचित् ॥ नामकर्मानंतरमग्न्युदकदानं वैक
ल्पिकं ॥ तथा च मनुः ॥ नात्रिवर्षस्य कर्तव्या बांधवैरुदकक्रिया ॥
जातदंतस्य वा कुर्यान्नाम्नि वापि कृते सति ॥ उदकमग्न्युप
लक्षणं ॥ नात्रिवर्षस्येत्युक्तेः ॥ चूडोत्कर्षेपि वर्षत्रयादूर्ध्वमे
प्यग्न्युदकदानादि नियतं ॥ चूडाकर्म द्विजातीनां सर्वेषामेव ध
र्मतः ॥ प्रथमेब्दे तृतीये वा कर्तव्यं श्रुतिचोदनादिति ॥ आद्य

॥१०॥

वार्षीयच्चूडाकर्मानंतरमप्युदकदानं नियतं ॥ तदुक्तं ॥ तूष्णी
मेवोदकं कुर्यात्तूष्णीं संस्कारमेव च ॥ सर्वेषां कृतचूडानाम
न्यत्रापीच्छया द्वयं ॥ अन्यत्र नामकरणादूर्ध्वं अकृतचूडस्य
इत्यग्न्युदकदानं निखननं वा ॥ तथा च याज्ञवल्क्यः ॥ ऊ
नद्विवर्षं निखनेन्न कुर्यादुदकं ततः ॥ आश्मशानादनुव्रज्य इ
तरो ज्ञातिभिर्मृतः ॥ इतरः पूर्णद्विवर्षः ॥ ऊनद्विवर्षस्य
निखननमेवेत्याचारः ॥ मनुरप्यूनद्विवर्षमधिरण्ये काष्ठा
वत्त्यक्त्वा क्षिपेयुस्त्र्यहमेव तु इति ॥ नामकरणात्प्राक् सर्वे
षां सद्यः शौचं ॥ नामकरणादूर्ध्वं दंतजननकालात्सप्तम

॥११॥

मासलक्षणात्॥ अग्निसंस्कारे एकाहः॥ असंस्कारे सद्यः शु-
द्धिः॥ मातापित्रोस्तु नामकरणादूर्ध्वं उपनयनपर्यंतं सर्वथा
त्र्यहएव॥ विरस्य तु पुमान् पुत्रे उपस्पृश्य विशुध्यति॥ वेदि-
कादभिसंबंधादनुरुध्याद्यं त्र्यहमिति॥ कार्यकारणसं-
बंधे त्र्यहोक्तेः॥ ततोदंतजननादूर्ध्वं प्रथमवार्षिकचूडाक-
र्मपर्यंतं अहोरात्रं॥ प्रथमवर्षादूर्ध्वं त्रिवर्षपर्यंतं अकृतचूड-
स्यापित्र्येवं॥ उपनयनादूर्ध्वं दशरात्रादिकं॥ अत्र सर्वत्र॥
दंतजन्मतः सद्यश्चाचूडं वैदिकीस्मृता त्रिरात्रमाव्रतादे-
शाद्दशरात्रमतः परमित्यादि वचनानि मिताक्षरादावनुसं-

॥११॥

धेयानि॥ स्त्रीषु पसम्मतौ तु नामकरणादूर्ध्वं वर्षत्रयपर्यंतं अ-
कृतचूडायाः सद्यः शौचं॥ अचूडायां तु कन्यायां सद्यः शौचं
विधीयत इत्यापस्तंबोक्तेः॥ ततो वाग्दानपर्यंतमहोरात्रं॥ प्र-
थमे वर्षे कृतचूडायामपि मृतायां यावद्वाग्दानमहोरात्रमे-
व॥ अविशेषेण वर्णानामर्वाक्संस्कारकर्मणः॥ त्रिरात्रात्तु
भवेच्छुद्धिः कन्यास्वह्नाविधीयत इत्यंगिरोक्तेः॥ पुंविषय-
के त्र्यहएव कन्यास्वेकाहइतिर्यथ कृतः॥ याज्ञवल्क्योपि॥
अहस्त्वदत्तकन्यासु बालेषु च विशोधनमिति॥ बालेष्वजा-
तदंतेष्वग्निसंस्कार इति विज्ञानेश्वरः॥ वाग्दानादूर्ध्वं तु

विवाहसंस्कारात्प्राक्प्रतिपक्षे पितृपक्षे च सप्तमपुरुष
पर्यंतं त्रीण्यहोरात्राणि॥ स्त्रीणामसंस्कृतानां तु त्र्यहाच्छु
ध्यंति बांधवाः॥ यथोक्तेनैव कल्पेन शुध्यंति तु सनाभयः
उक्तं॥ बांधवाः पतिसपिंडाः सनाभयः पितृसपिंडाः

यथोक्तकल्पस्त्र्यहएवेति व्याख्यातारः॥ एतच्च नाम्नऊ

॥१२॥

र्ध्वं विवाहात्प्राक्कन्याशौचं त्रिपुरुषमेव॥ अप्रदत्तानां तु
स्त्रीणां त्रिपुरुषी विज्ञायत इति वासिष्ठात्॥ अत्र सर्वत्र माता
पित्राः पुमपसवद्देवाशौचं विशेषाग्रवणादिति केचित्॥
मदनरत्ने निर्णयामृते च त्र्यहाशौचस्य विशेषमाह॥ अजात

दंतासु पित्रोरेकरात्रमिति॥ इदं च नाद्रियंते शिष्टाः॥ विवाहा
नंतरं विष्णुः। संस्कृतासु स्त्रीषु नाशौचं पितृपक्षे तत्प्रसवम
रणे चेत् पितृगृहे स्यातां तदैकरात्रं चेति॥ प्रसवएकरात्रं मर
णे त्रिरात्रमिति भेदः॥ पित्रोर्मरणे विवाहितकन्यायास्त्रीण्य
होरात्राणि॥ अविवाहितायास्तु पुत्रादीनामिवाशौचमित्या
दिज्ञेयं॥ एतदाशौचं सर्ववर्णसाधारणं॥ वयोविशेषकृत
तादिति॥ अथ मरणाशौचे मनुः॥ दशाहं शावमाशौचं स
पिंडेषु विधीयते॥ जननेप्येवमेव स्यान्निपुणां शुद्धिमिच्छतां॥
महागुरुविषये तु द्वादशरात्रं वा दानाध्ययने वर्जयेदित्या

॥१३॥

श्वलायनेनोक्तं ॥ याज्ञ●ल्क्यः ॥ क्षत्रस्य द्वादशाहानि विशः
पंचदशैव तु ॥ त्रिंशद्दिनानि शूद्रस्य तदर्धं न्यायवर्त्तिनः ॥ पा
कयज्ञ द्विजशुश्रूषादिरतः शूद्रो न्यायवर्तीतस्य पक्षः ॥ अं
गिराश्च ॥ सर्वेषामेव वर्णानां सूतके मृतके तथा ॥ दशाहा
च्छुद्धिरेतेषामिति चाततातपोब्रवीदिसाह ॥ अत्र देशाचारतो
व्यवस्था ॥ इदं च दशाहादि मृताशौचं उपनयनोत्तरं ततः
पूर्वं त्र्यहादिरुक्तं तात ॥ शूद्रो वस्त्रद्वयग्रहादिति वचनादु
पनयनस्थानीयवस्त्रग्रहणोत्तरं मृतः शूद्रस्याः शौचं निमि
त्तं ॥ विप्रस्यासवर्णसपिंडजन्ममृत्यो● शौचमाह हारी

॥१३॥

तः ॥ दशाहाच्छुध्यते विप्रो जन्महान्योः स्वयोनिषु ॥ षड्भिस्त्रि
भिरथैकेन क्षत्रविट्शूद्रयोनिषु ॥ दास्यादीनां तत्स्वामि
शुध्या शुद्धिः ॥ कूर्मो न धिकार स्तु मासं ॥ तथा चांगिराः ॥ दा
सिदासश्च सर्वे वै यस्य वर्णस्य यो भवेत् ॥ तद्वर्णस्य भवे
च्छौचं दास्या मासस्तु सूतक मिति ॥ प्रतिलोमा धर्महीना
इति स्मरणान्न तेषां माताशौचं किं तु जननेमरणे च मलाप
कर्षणार्थं शौचमात्र ॥ केचित्सद्यः शौचमाहु ॥ उघतेराह
वेदाख्यैः क्षत्रधर्महतस्य च ॥ सद्यः संतिष्ठते यज्ञ तथाशौ
चमिति स्मृतं ॥ सद्यः शौचमिरान्वयः ॥ यज्ञो दशाहकर्म

॥१५॥

एवं॥ तथा॥ डिंबाहवहतानां च विद्युतापार्थिवेन च॥ गोब्रा
ह्मणे चैवार्थे यस्त्विच्छति पार्थिवः॥ तस्य विनाकलेहे डिंबा
हवः॥ राज्ञा यस्तु कार्यार्थमिच्छति तस्य सद्यः शौचमिति सर्थः॥
पत्नुयमः॥ डिंबाहवनिहतानां च तथैव प्राणसत्रिणां॥ नदी
श्वापद दंष्ट्रिभ्यः सद्यः शौचं विधीयत इति॥ तत्र नद्यां यह
णं जलमात्रोपलक्षणं॥ तत्र प्रायश्चित्ता घर्थमृतानां न
प्रमादइति शुद्धिविवेके। प्राणसत्रिणः परक्षणार्थं प्राण
त्यागिनः॥ पत्नुर्बृहस्पतिर्नाम महाहवे विद्युता च राज्ञा गोवि
प्रपालने॥ सद्यः शौचं हतस्याहुस्त्र्यहं चान्ये न हर्षयः इति

॥१५॥

त्र्यहमुक्तं॥ तत्पराङ्मुखहतस्य युद्धे गाढप्रहारपीडाया यु
द्धविरामोत्तरं रणं गत्वा हि मृतस्य वा ज्ञेयं॥ इदं च युद्धमृ
तस्य सद्यः शौचादिकं युद्धादहे न प्रवृत्तस्य ज्ञेयं॥ नायुद्ध
तः प्रेक्षकादेः॥ युद्धस्याभयनिष्टत्वात॥ अतस्तन्मृतो यथा
क्रममेव॥ रात्रौ जन्ममृतिरजः सवितुरुदिते तु यदास्त्सूर्येनारी
णां दृश्यते रजः॥ जननं वा विपत्तिर्वा यस्याहस्तस्य शर्वरी॥
अर्द्धरात्रावधिः कालः सूतकादौ विधीयते॥ रात्रिं कुर्यात्त्रि
भागं तु द्वौ भागौ पूर्व एव तु॥ उत्तमांशः प्रभाते न युज्यते क
तु सूतके॥ रात्रावेव समुत्पंते मृते रजसि सूतके॥ पूर्वमेव

॥रधुप्र॥

दिनं ग्राह्यं यावन्नास्युदयितेरविरिति ॥ अत्राचारोव्यवस्था ॥
तत्रापि त्रिभागमेवाद्रियंते शिष्टाः ॥ दृढाश्व ॥ रजस्वला विष
यसंस्पर्शांतरे ॥ शुद्धा भवति चतुर्थेन्हि स्नानेन स्त्री रजस्वला ॥
देवकर्मणि पित्र्ये च पंचमेहनि शुध्यति ॥ पंचमेहनि निरजो
विच्छ्रपलक्षणं ॥ स्पर्शादिष्वनुपरतेपि रजसि चतुर्थेन्हि
स्नानेन शुध्यति ॥ देवकर्मपित्र्यकर्मविषये तु चतुर्थेन्हि स्ना
तापि रजोरहिते वयोज्ये सत्यर्थः ॥ विशेषमाह ॥ रजस्वला
यदि स्नाता पुनरेव रजस्वला ॥ अष्टादशाद्दिनादर्वागशु
चित्वं न विद्यते ॥ एकोनविंशतेरर्वाक् अहः स्यात्तदेकमहः ॥

विंशत्प्रभृत्यहःसु त्रिरात्रमशुचिर्भवेदिति ॥ रजोदर्शन
मारभ्य पुनः सप्तदिनाभ्यंतरे रजोदर्शने अशुचित्वं नास्ति ॥
अष्टादशे अहनि एकाहाच्छुद्धिः ॥ एकोनविंशे व्यहाच्छुद्धिः विंशति
प्रभृतिषु त्र्यहाच्छुद्धिरित्यर्थः ॥ यस्य विंशतिदिनोत्तरमेव
बहुधा रजोदर्शनं तद्विषयमशुचित्वप्रतिषेधः ॥ यस्याः
पुनर्ध्रुवसा अष्टादशादिनादर्वागेव प्रादुर्भवति रजोनिःसरणं
तस्यास्त्रिरात्रमेवाशुचित्वमिति मितोक्षरायां ॥ रजस्वला
सूतिकायामर्तो विशेषस्मृत्यंतरे ॥ पंचभिः स्नापयित्वा तु
गव्यैः प्रेतां रजस्वलां ॥ वस्त्रांतरावृतां कृत्वा दाहयेद्विधिपू

॥१८॥

वेकं॥ तथासूतिकायां तु कथं कुर्वंति याज्ञिकाः॥ कुंभे सलि
लमादाय पंचगव्यं तथैव च॥ पुण्यघोषैरभिमंत्र्यापो वाचा शु
द्धिं लभेत्ततः॥ तेन तां स्नापयित्वा तु दाहं कुर्याद्यथाविधि॥
उ याद्धि॥ पुण्याच आपो हि ष्ठेति तिसृभिः॥ हिरण्यवर्णाश्च ल
स्रः॥ पुनंतु मेति नवर्चेनुवाकत्रयं दंति यच्च दूरकं इति॥ गर्भि
ण्यां मरणेपि स्मृत्यंतरे विशेषः॥ यदा गर्भवती नारी मृत्युशल्या
संस्थिता भवेत्॥ कुक्षौ भित्वा ततः शल्यं निर्हरेद्यदि जीवति॥
प्रमीतं निक्षिपेत्तं तु प्रायश्चित्तं ततः परं॥ त्रयस्त्रिंशता तात्कृच्छ्रैः
स्त्री शुध्यति शल्यदोषतः॥ स गर्भदहने तद्वदूर्णं जीवधपात

॥१८॥

कमिति॥ आतुरे शुद्धिमाह पाराशरः॥ आतुरे स्नानमुत्पन्ने
दशकृत्वो ह्यनातुरः॥ स्नात्वा स्नात्वा स्पृशेदेनं ततः शुध्येद
नातुरः॥ उशनाः॥ ज्वराभिभूता या नारी रजसा च परिप्लुता॥
कथं तस्या भवेच्छौचं शुद्धिः स्यात्केन कर्मणा॥ चतुर्थेहनि
संप्राप्ते स्पृशेदन्या तु तां स्त्रियं॥ सा सचैलावगाह्यापः स्ना
त्वा स्नात्वा पुनः स्पृशेत्॥ दशद्वादश कृत्वो वा आचामेच्च पु
नः पुनः॥ अंते च वाससां त्यागस्ततः शुद्धा भवेत्तु सा॥ दद्या
च्छक्त्या ततो दानं पुण्याहेन विशुध्यतीति॥ वैधर्म्ये तो विशे
षः॥ वृद्धः शौचं स्मृते लुप्तः प्रत्याख्यातभिषक्क्रियः॥ आत्मा

॥२७॥

न घातये घस्तु ष्टग्वगन्यश्रानां बुभिः ॥ तस्य त्रिरात्रमाशौचं द्वि
तीये त्वस्थिसंचयः ॥ तृतीये तूदकं दत्त्वा चतुर्थे श्राद्धमाचरेदि
त्यादिना वैधमृतानां तु दशाहमेव साधारणं ॥ शुद्धिविवेके तु त्रि
वेणीप्रवेशादौ तु सद्यः शौचमुक्तं ॥ न तु तत्र किंचिदसाधारण
मूलं ॥ चंडालादिहतस्याशौचादिनिषेधस्यांगिराः ॥ चंडा
लादुदकात्सर्पाद्ब्राह्मणाद्वैद्युतानलात् ॥ दंष्ट्रिभ्यश्च पशु
भ्यश्च मरणं पापकर्मणां ॥ उदकं पिंडदानं च प्रेतेभ्यो यत्प्रदी
यते ॥ नोपतिष्ठति तत्सर्वमंतरीक्षे विनश्यति ॥ एतच्चात्मघा
तोद्देशाक स्वव्यापारे सति ॥ प्रायोनाशकशस्त्राग्निविषादको

॥२७॥

द्वंधनप्रपतनैश्चेच्छतामिति ॥ गौतमोक्तेः ॥ प्रायो महाप्रस्था
न ॥ हतानामल्पगोविप्रैरन्वक्षं चात्मघातिनामिति याज्ञव
ल्क्योक्तेश्च ॥ तद्देहप्रतिपत्तिश्च स्मृत्यंतरे ॥ गंगायां प्रक्षिपेद्दे
हं सरित्स्वन्यासु वा तत उत ॥ अग्न्यादिस्कमिता क्षारायां ॥ नै
तानं प्रक्षिपेद्दक्षग्रहाग्निं च चतुष्पथे ॥ पात्राणि च दहेदग्नौ
यजमानेच्छया मृते ॥ वृथात्मघाते ॥ तथा ॥ महापातकसंयु
क्तो दैवात्स्यादग्निमान्यदि ॥ पुत्रस्तान्पालयेदग्नीन्युक्त आ
दोषसंक्षयात ॥ प्रायश्चित्तं न कुर्याद्यः कुर्वन्वा म्रियते यदि ॥
गृह्यं निर्वापये च्छ्रौतं अप्स्वस्यत्सपरिच्छदमिति ॥ आत्म

घाते प्रायश्चित्तं निगमे ॥ आत्मघातकस्य शुद्ध्यर्थं चरेच्चांद्रा
यणद्वयं ॥ तप्तकृच्छ्रं चतुष्कं च त्रिंशन्निष्कं एम्बा चरेदिति ॥ आ
त्मघातादि दाहादौ प्रायश्चित्तं मिताक्षरायां ॥ कृत्वाग्निमुद
कं दानं स्पर्शनं वैव नं कथंचन ॥ रज्जुच्छेदाश्रुपातं च तप्तकृच्छ्रेण
शुध्यतीति ॥ यत्तु मिताक्षरायां स्पर्शमात्रे चैकरात्रोपोषण
मिति ॥ तत्तप्तकृच्छ्राशक्तौ काष्ठाद्यंतरितस्पर्शविषयं ॥ त
प्तकृच्छ्रलक्षणं ॥ तत्क्षीरघृतांबूनामेकैकं प्रत्यहं पिबेत् ॥ एक
रात्रोपवासश्च तप्तकृच्छ्र उदाहृत इति ॥ संवत्सरोर्ध्वं तु गवा
दिहतानामपि दाहादिकार्यमेव ॥ गोब्राह्मणहतानां चपति

तानां तथैव च ॥ ऊर्ध्वं संवत्सरात्कार्यं सर्वमप्यूर्ध्वदैहिकमिति
षट्त्रिंशन्मतात् ॥ नारायणबलिः कार्यः सुतैः देवकार्ये ॥ अर्वाक्सं
वत्सरात्कुर्याद्दहनादि यथोदितं ॥ क्वचिन्नारायणबलिं निय
तास्तु तदायुष इति स्मृतेः ॥ नारायणबलिः कार्यो लोकगर्हा
भयान्नरैः ॥ तथा तेषां भवेच्छौचं नान्यथेति ब्रवीद्यम इति
छागलेक्ष्व ॥ अथ नारायणबलिविधिः ॥ विष्णुं समर्च्य
यद्देवं यमं वैवस्वतं तथा ॥ एकादश्यां पञ्चम्यां श्र
वणेन वा ॥ वृथामृतानां शुध्यर्थं कार्यो नारायणबलिः ॥
दद्यात्पिंडान्घृताभ्यक्तान् दर्भेषु मधुसंयुतान् ॥ तिलमिश्रा

॥१७॥

अद प्रदद्याद्दैसंयुतो दक्षिणामुखइति ॥ अथ शौनकस्मृत्यर्थ
सारानुसारी प्रयोगः ॥ शुक्ले कादश्यां पंचम्यां श्रवणेन वा तिथ्या
दिसंख्यामुकग्रामे गोर्ध्वदेहिके संप्रदानत्व सिध्यर्थं नाराय
णबलिं करिष्य इति संकल्प्य ॥ पंचकलशान्सजलान्व्रीहि
यवेषु वा गंधसर्वौषधि दूर्वा पंचपल्लव सप्तमृत्तिका रत्न सुव
र्णसंयुतान् वस्त्रवेष्टितान्संस्थाप्य तेषामुपरि ताम्रादि
पात्रेषु ब्रह्माविष्णुशिवान्वैवस्वतं यमं च पूजयेत् ॥ तत्र क्रमान्मं
त्राः ॥ हिरण्यगर्भः ॥ पुरुषसूक्तं ॥ कद्रुद्राय ॥ यमाय सोमं ॥ च
तुर्थ्यं तेन मंत्रेण च प्रेतनाम ॥ ततो गृह्योक्तमार्गेणाग्निस्थाप

नादि नारायणदेवस्य च रुपश्रपणं तत्कृत्वा पुरुषसूक्तेन प्रत्य
चं षोडशाहुतिर्हुत्वा ॥ स्विष्टकृतादि समाप्य कलशसमीपे अ
मुकगोत्रायामुकशर्मणे प्रेताय विष्णुरूपिणे यं पिंडमुपति
ष्ठतामिति मधुघृततिलयुक्तान्दश पिंडान्प्राचीनावीति
दक्षिणाग्रकुशेषु दत्वा ॥ यत्ते यममिति सूक्तेनानुमंत्र्य गंध रवा
दकेन कुसुरभ्युक्ष्याभ्यर्च्य प्रवाहणं तत्कृत्वाने यो प्रक्षिप्यामु
कशर्मा मुकगोत्रो विष्णुरूपी तृप्यत्विति पुरुषसूक्तस्य प्रत्य
चमंत्रे उच्चारयन्षोडशवारं प्रेतं संतर्प्य ब्रह्मविष्णुमहादेवा
यमश्चैव सकिंकरः ॥ बलिं गृहीत्वा कुर्वंतु प्रेतस्य च शुभां गति

॥१७॥

॥२०॥

मिति ब्रह्मादीन्प्रार्थयेत् ॥ तेभ्यः पुरुषाहारमितमन्नेन बलिं द
त्वा प्रतिदैवतं त्रि विघफलघृतशर्करामधूनि निवेद्य परदिने
कर्त्तव्य श्राद्धार्थं पंच विप्रान्निमंत्र्य रात्रिं जागरणेनातिवा
ह्य परदिने मध्यान्हे ब्रह्मादीन्संपूज्य तिथ्यादि संकीर्त्यामुक
नामनोमुकगोत्रस्योर्ध्वदेहिकसंप्रदानत्व योग्यतासिद्ध
यर्थं पंचैकोद्दिष्टश्राद्धानि तंत्रेण करिष्य इति संकल्प्य श्राद्धा
नि कुर्यात् ॥ तत्र देवता ब्रह्मादय एव ब्रह्मादीनां पूजापिंड
दानादिषु सव्यं ॥ प्रेत विप्राय धिकादक्षिणा ॥ भू हिरण्या
दिका अक्षय्यस्थाने कुशातिलतुलसीयुतसंस्वधा इति

॥२०॥

विशेषः ॥ ततस्तु विप्राः पवित्रहस्ताः अमुकनामेनामुकगो
त्राय प्रेताय विष्णुरूपिणे इदं तिलोदकमुपतिष्ठतामिति
प्रत्येकं दद्युः ॥ यजमानः स्नात्वा गुडशर्करापायसादि स्वज
नयुतो भुंजीतेति नारायणबलिप्रयोगः ॥ मरणोद्देशेन स
र्पसमीपगमनादिना सर्पेण हतेत् वर्ष पर्यंत प्रतिपंचमीनागं
संपूज्य ॥ वर्षांते नारायणबलीं कृत्वा सौवर्णं नागं गां च विप्रा
य दत्वा सर्वमौर्ध्वदेहिकं कुर्यात् ॥ तथा च व्यासपुराणकल्प
पाठः ॥ सुवर्णतारनिष्पापनागं कृत्वा तथैव च गां ॥ व्यासाय
विधिवद्दत्वा पितुरानृण्यमाप्तवान् ॥ भार निष्कं नमितिपा

ति

ठः॥ भारः पलसहस्रद्वयं॥ तुला स्त्रियां पलशतं भारः स्या
द्विंशतिस्तुलेति कोशात्॥ एतत्पीत्रिप्रायोगवाक्यार्थविधिः॥ प्र
मादमृतानां तु चांद्रायणं तप्तकृछ्रद्वयं तस्य विशुद्धयं इति
प्रायश्चित्तं कृत्वा सपिंडवहाहादिकं कार्यं॥ तथांगिराः॥
अथ कश्चित्प्रमादेन म्रियताग्न्युदकादिभिः॥ तस्य शौचं वि
धातव्यं कर्त्तव्याचोदकक्रियेति॥ पुराणे॥ असाध्यव्याधिना
युक्तः स्वव्यापाराक्षमः पुमान्॥ प्रविश्य नीलदीप्तं करोत्य
नशनं तु वा॥ अगाधतोयराशिं वा भृगोः पतनमेव वा॥ ग
च्छेन्महापथं वापि तुषारगिरिमादरात्॥ प्रयागवटशाखा

॥२१॥

ग्राद्देहत्यागं करोति वा॥ स्वयं देहविनाशश्च प्राप्ते काले महा
मतिः॥ उत्तमानाप्नुयाल्लोकान्नात्मघाती भवेत्क्वचित्॥ महा
पापक्षतस्वर्गे दिव्यान्भोगान्समश्नुते॥ एतेषामधिकारो
स्ति सर्वेषां सर्वजंतुषु॥ नाराणामथ नारीणां सर्ववर्णे
षु सर्वदेति॥ ऊर्ध्वोच्छिष्टादिमरणप्रकाराः॥ ऊर्ध्वोच्छिष्टश्च
धोच्छिष्टं तिरश्चि मृतिर्यदि॥ कृच्छ्रत्रयं प्रकुर्वीत तत्राशौचे च
मरणेपि च॥ तथा॥ ऊर्ध्वोच्छिष्टोह्यधोच्छिष्टोभयोच्छिष्टस्त
थैव च॥ अस्पृश्यस्पर्शने चैव खट्वादौ मरणेपि च॥ श्वानक
व्यादसंस्पर्शे कृमिकीटादिकेपि च॥ एतद्दोषानुसारेण प्रा

यश्चित्तं समाचरेत् ॥ कृच्छ्रां त्रिषड्ढं चैव दत्वा न चांद्रायणमथापि
वेति ॥ शुच्येत्तदानीं संपाद्य गोवधमेण दापयेत् ॥ अस्पृश्य
श्वांडालादिः सत्रदोषानुसारेण प्रायश्चित्तं तारतम्येन कृत्स्न ॥
ब्रह्मचारिमरणे स्मृत्यंतरे विशेषः ॥ एषां कुले ब्रह्मचारी नि
धनं प्राप्नुयाद्यदि ॥ तत्कुलं क्षयमाप्नोति सोपि दुर्गतिमाप्नु
यात् ॥ अहल्वं प्राप्नुयाद्वापि दुर्मेः नवरत्नं वसेत् ॥ तस्यापि त
स्यं वर्गस्य गतिमिच्छन्महीयसीं ॥ विधानेन विधायास्य चौ
र्ध्वदेहिकमाचरेत् ॥ मृतस्य म्रियमाणस्य षडब्दं व्रतमाचरे
त् ॥ त्रिंशाद्यो ब्रह्मचारिभ्यो दद्यात्कौपीनकानि वा ॥ गृहस्थमा

॥२२॥

त्रां कर्णमात्राद्दद्यात्कृष्णाजिनानि च ॥ पादुकाछत्रमाल्यानि
गोपीचंदनमेव च ॥ मणिप्रवालमालाश्च ब्रह्मसूत्राणि चा
र्पयेत् ॥ मंत्रैस्तल्लिंगकैश्च ब्रह्मसायुज्यसिद्धये ॥ अभावे ब्रह्म
नां पूज्य गृहस्थाः साधवः शुभाः ॥ एवं कृते विधाने तु विधास्त
स्य न जायतेति ॥ स्नातकमरणे ॥ स्नातको ब्रह्मचारी चेन्नि
धनं प्राप्नुयाद्यदि ॥ संयोज्य चार्चेद्विधिना संयोज्यो व्रततः
परमिति ॥ कुष्ठिमरणे विशेषः ॥ मृतस्य कुष्ठिनो देहं निखने
द्वोष्टभूमिषु ॥ वासरत्रितयं पश्चादुद्धृत्यान्यत्र तद्दहेत् ॥ न
गंगाप्लवनं कार्यं कुष्ठिनो विधिरुच्यते ॥ षडब्दं व्रतपूर्वेण वि

धिनासंस्कृत्यचरेत्॥ ततोस्थिसंचयंतस्यगंगायांप्रक्षिपेत्सुधीः॥
मासिमासिजलंकुर्यान्मासिश्राद्धानिपार्वणात्॥ संकल्पविधि
नाकेचित्प्रवदंतिमनीषिणइति॥ पर्युषितदाहेगालवः॥ दिवावा
यदिवारात्रौशवस्तिष्ठतिकर्हिचित्॥ प्रेतहारिणःप्रेतक्रियाऽकु
रणेंशखः॥ प्रेतस्यप्रेतकार्याणिअकृत्वाधनहारकं॥ वर्णानां ॥२२॥
यद्भवेप्राक्तनंकृच्छ्रंप्रयतश्चरेत्॥ अथश्मशानेतिकर्त्तव्यतामनुः॥
नविप्रंस्वेषुतिष्ठत्सुमृतंशूद्रेणहारयेत्॥ अस्वर्ग्याह्याहुतिः
स्यात्स्याच्छूद्रसंपर्कदूषिता॥ निर्हरणशौचेमनुः॥ असपिंडं
द्विजंप्रेतंविप्रोनिर्हृत्यबंधुवत्॥ विशुध्यतित्रिरात्रेणमातुरा

प्तांश्चबांधवान्॥ यद्यन्नमत्तितेषांतुदशाहेनैवशुध्यति॥ अन
दन्नन्नमह्नैवनचेत्तस्मिन्गृहेवसेदिति॥ तद्गृहवासिनेत्युक्तं
नमरणादत्तोनिर्हृतवतस्त्र्यहः॥ तदन्नवासिनेत्युक्तंनासिनोपि
तस्यदशाहः॥ अतद्गृहवासिनोऽतदन्नभोजिनश्चतस्याहोरा
त्रमित्याशयः॥ बंधुवत्येननधनग्रहणोपाधिनासवर्णशव
निर्हरणदशाहाशौचमितिनिबंधकृतः॥ ग्रामांतरवासि
नोनिर्हृतवतस्सज्योतिः॥ प्रेतस्पर्शिनोग्रामेनप्रविशेयुरान
क्षत्रदर्शनाद्रात्रौचेत्सादित्यस्येतिपारस्करसूत्रे॥ अन्यवर्ण
निर्हरणेतदुक्ताशौचंगौतमोक्तं॥ अनाथनिर्हरणेपराशरः॥

अनाथ ब्राह्मणं प्रेतं ये वहंति द्विजातयः ॥ पदे पदे यज्ञफलमानु
पूर्व्याल्लभंतिते ॥ न तेषामशुभं किंचित्पापं वाशुभकर्मणा ॥ ज
लावगाहनात्तेषां सद्यः शौचं विधीयते ॥ सन्यासीनामृता
शौचं नास्तीति स्मृत्यर्थसारे ॥ तथा ब्रह्मचारी सन्यासिनो
प्याशौचं नास्तीति लिखितश्चैव ॥ ब्रह्मचारी विषये यागी ॥ आचार्य
पित्रुपाध्यायान्निर्हृत्यापि व्रती व्रती ॥ सकटान्नं च नाश्नीयान्न
चैतैः सह संविशेत् ॥ कृत्याशौचोस्यापाचर्यः ॥ तदंनमाशौ
चं नअर्थादितदन्य निर्हरणे व्रतभंगः ॥ हीनानुगमने आशौ
चमाह याज्ञवल्क्यः ॥ ब्राह्मणेनानुगंतव्यो न शूद्रो न द्विजः

॥२५॥

कश्चित् ॥ अनुगम्यांभसि स्नात्वा स्पृष्ट्वाग्निं घृतभुक्शुचिः ॥
द्विजो विप्रभिन्नः ॥ स्वाव्यवहितहीनवर्णानुयाने तु ब्राह्मणा
देर्विशिष्टोक्तमहोरात्रं ॥ एकांतरानुवर्त्तने पक्षिणी ॥ दिवसा
उभयतः पक्षाविव यस्याः रात्रेः सा रात्रिः पक्षिणी ॥ व्यंतरत्वे
परार्द्धाः ॥ प्रेतीभूतं तु यः शूद्रं ब्राह्मणो ज्ञानदुर्बलः ॥ अनुग
च्छन्नीयमानं स त्रिरात्रेण शुध्यति ॥ त्रिरात्रेण तु ततः स्नात्वा नदीं ग
त्वा समुद्रगां ॥ प्राणायामशतं कृत्वा घृतं प्राश्य विशुध्यतीति ॥
योगी ॥ सद्यः शौच उपनीतश्चेदाहिताग्न्यावृत्ताचार्यवत् ॥ उपेत उ
पनीतः आहिताग्न्यावृत्ता आहिताग्निदाहप्रक्रियया ॥ लौ

किकाग्निना॥ अग्निविशेषनिषेधति देवलः॥ चंडालाग्निरमेध्या
ग्निः सूतिकाग्निश्च कर्हिचित्॥ पतिताग्निश्चिताग्निश्च न शिष्टग्र
हणोचिताः इति यमः॥ यस्यानयति शूद्रोग्निं तृणं काष्ठं हवींषि
च॥ प्रेतत्वं च सदा तस्य स चाधर्मेण लिप्यते॥ अत्रानाहिताग्नेर्गृ
ह्याग्निना॥ आहिताग्नेस्तु प्रेताग्निः गृह्याग्निभिरिति तत्रापि
स्वगृह्योक्तविधिनैव॥ कात्यायनः॥ आहुतिं जुहोति पुत्रो भ्राता
वा अन्यो ब्राह्मणो वा स्वाहा त्वमभिजातोसि त्वदयं जायतां पुनः॥ अ
सौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहेति॥ असाविसत्र प्रेतनाम प्रथमां
तं वदेत्॥ प्रचेताः॥ स्नानं प्रेतस्य पुत्राद्यै वस्त्राद्यैः पूजनं ततः॥

नग्नदेहं दहेन्नैव किंचिद्देयं परित्यजेत्॥ किंचिद्देयं शवं वस्त्रे
कुद्रव्यादि श्मशाने प्रक्षिपेदिति मीताक्षरायां॥ स्मृत्यंतरे॥ रा
त्रौ वा रात्रिशेषे वा म्रीयं चेत् द्विजातयः॥ दाहं कृत्वा यथान्या
यं ह्यो पिंडो निर्वपेत्पुनः॥ परदिने श्राद्धं द्वितीयो ह्योवयव [illegible] पिं
डो निर्वपेदिति केचित्॥ रात्राववे कोवयव पिंडो विषमश्राद्धी
यश्चापर एवं ह्याविति परे॥ स्मृतिसंग्रहेपि॥ रात्रौ द[illegible]ग्ध्वा
तु पिंडांतं कृत्वा वपनवर्जितं॥ वपनं नेष्यते रात्रौ श्वस्तनावप
नाक्रिया॥ संध्यायां वाथवा रात्रौ दाहः इत्यादि पापि जाते दाह
निषेधके नियमवचनं तु दिनमृतस्य न संध्यादौ वा दाहादिकमि

॥२६॥

वपरं ॥ दाहानेयाज्ञवल्क्यः ॥ सप्तमाद्दशमाद्वापिज्ञानयोभ्यु
पसंत्यपः ॥ अपनः शोशुचदघमनेनपितृदिङ्मुखाः ॥ सप्तमा
द्दशमाद्वापिदिनादर्वाक्अयनइतिमंत्रेणप्रथमतृतीयपंच
मसप्तमनवमेषुप्रेतस्यनामनामगोत्रउच्चार्यतृप्यस्वेत्युदकंद
द्युरितिविज्ञानेश्वरः ॥ अयुक्तेतुस्नानमेवमंत्रोगमितिः ॥ अपनः
शोशुइतिदक्षिणाभिमुखामज्जंतिप्रेतायोदकंसकृत्त्वासिं
चंति ॥ अंजलिनासावेतत्तउदकमितिपारस्करोक्तेः ॥ प्रतिदि
नमंजलिवृद्धिरपिज्ञेया ॥ अप्रदक्षिणाभिमुखाब्राह्मणस्यो
दङ्मुखाश्चप्राङ्मुखाश्चराजन्यवैश्ययोरितियमादितिप्रचे

॥२६॥

तस्माविशेषउक्तेः ॥ अत्रविप्रदशांजलयः ॥ क्षत्रियाद्वादशांजल
यः ॥ वैश्यपंचदश ॥ शूद्रेविंशादितियमोक्तेविशेषोनुसंधात
व्यः ॥ एतच्चोदकदानंमातापितृमातामहाचार्यादीनांनित्यं ॥
भागियादीनामनित्यं ॥ तथाचयाज्ञवल्क्यः ॥ एवंमातामहाचा
र्यप्रेतानामुदकक्रिया ॥ कामोदकंसखिप्रत्तास्वस्त्रीयश्वशुर
त्विजां ॥ ज्ञातित्वेसत्यपिक्वचिन्निषेधस्तेनैवोक्तेः ॥ नब्रह्मचारि
णः कुर्युरुदकेपतितास्तथा ॥ पतिताः प्रत्युतद्विजातिकर्मा
धिकारः ॥ ब्रह्मचारिणामुदकदानादिनिषेधोनमातृपित्रा
दिविषयइत्युक्ते ॥ प्राक् ॥ आशौचिनियमानाहयाज्ञवल्क्यः ॥

॥२७॥

कीलल स्नानाभूमौ वायवीं स्त्वपृथक्पृथक् ॥ पिंड यज्ञाव
ताज्ञेयं प्रेतायानं दिनत्रयं ॥ जलमेकाहमाकाशे स्थाप्यं क्षीरं
च मृण्मये ॥ आकाशे त्रिकाष्ठादेर्द्रव्यद्वयनिधानसामर्थ्या
द्वयोः स्नातावयोर्भेदेन निधानं प्रेतात्र स्नाहीति मंत्रश्च प्रेते
दं पिब स्वेच्छयेति विज्ञानेश्वरादयः ॥ हेमाद्रि रत्ने ॥ मृण्मयइ
ति पात्रे वचनसामर्थ्यात्प्रेतात्र स्नाहीति मंत्रे लौकिके त्रौभय
निधानमन्यते ॥ गारुडे दुग्धनिधानं द्वादशाहमुक्तं ॥ अपक्वे
मृण्मये पात्रे दुग्धं दद्याद्दिनत्रयमिति ॥ मात्स्ये ॥ तस्मात्प्रेत
पुरं प्रेतो द्वादशाहं निनीयते ॥ गृहं पुत्रकलत्रं च द्वादशाहं च

॥२७॥

ना

पश्यति ॥ तस्मान्निषेधयमाकाशे दशरात्रं पयस्तथा ॥ स
र्वतापोपशमनं सर्वमध्वश्रमे विनाशनमिति ॥ विष्णुर्यावदाशौ
च दिनानि तावत्पिंडदानमाह ॥ यावदाशौचं तावत्प्रेतायोद
कं पिंडं च दद्युरग्नि ॥ पारस्करः ॥ प्रेतेभ्यः सर्ववर्णेभ्यः पिं
डान्दद्युर्दशैव तु ॥ मरीचिः ॥ प्रेतपिंडं बहिर्दद्याद्दर्भमंत्रवि
वर्जितं ॥ प्रागुदीच्यां च रूपस्वाःस्नातः प्रयतमानसः ॥ दर्भ
वर्जितमनुपनीतविषयं ॥ असंस्कृतानां भूमौ पिंडं दद्यात्सं
स्कृतानां कुशोपरीति ॥ प्रचेतावचनात् ॥ पाषाणेवादयाः भू
मौ माषपिंडं पानीयं उपलेवा दद्युरिति शंखोक्तेः ॥ स्नातातपः ॥

द्विवसे दिवसे देयः पिंड एवं क्रमेण तु ॥ सद्यः शौचे विधातव्याः
सर्वेपि युगपत्तथा ॥ आशौचस्य ह्रासेपि पिंडान्दद्याद्दशैव तु ॥
त्रिरात्राशौचे पारस्करः ॥ प्रथमे दिवसे देयास्त्रयः पिंडाः समा
हिताः ॥ द्वितीये चतुरो दद्यादस्थिसंचयनं तथा ॥ त्रींस्तु दद्या
त्तृतीयेन्हि वस्त्रादि क्षालयेत्ततः ॥ इति ॥ गृह्यकारिकायां ॥ य
त्र त्रिरात्रमाशौचं द्वितीयेन्ह्यस्थिसंचयः ॥ विषमश्राद्धं वृ
षोत्सर्गं चतुर्थेन्हि समाचरेत् ॥ आशौचं तु यदा सद्यो भवेत्त
त्र कथं च न ॥ यथाकालेन वश्राद्धं मिलितस्य व्रतो ब्रवीत् ॥ वृ
षोत्सर्गादि यत्तत्र कुर्याद्देकादशेहनीति ॥ पद्धतिरिष्ठः ॥ अस

॥२८॥

गोत्रः सगोत्रो वा यदि स्त्री यदि वा पुमान् ॥ प्रथमेह्नि यो दद्यात्
द्याहं दशाहं सः समापयेत् ॥ प्रदीपघलेचवरः ॥ सगोत्रो वास
गोत्रो वा योग्निं दद्यात्सखे नरः ॥ सोपि कुर्यान्नवश्राद्धं शुद्धेत्
द्दशमेह्नीति ॥ अत्रापि समानकर्तृकमात्र एव विधेयं ॥ दश
मेह्नीति तु मातापितरप्राप्ताशौचावधेरनुवादः ॥ यदि सत्रो
पदीक्षितानां सामुत्तिषासे सामम वभृज्य विश्वजितातिरा
त्रेण यजेत यत्र प्राप्तविषाद्यद्र्व्यापलसकसामपदवल ॥
तेन क्षत्रियादि द्वादशाहादिभिः शुध्येत् ॥ त्रिरात्राशौचे वा
कृता च तैव ॥ पक्षिण्येकाहादिमानेपि त्रिरात्रे एव ॥ असंब

धिह्निजाश्च हित्वा च सद्यः शौचं ॥ संबंधे तु त्रिरात्रमिति षट्त्रिंशन्
सिनादाहमात्रे संबंधिन स्त्रि[illegible]रात्रविधानात् ॥ दाहृदहन याः
साहि संत्वे विवक्षित मनुवाच विशेषणत्वात् ॥ यत्तु केचिदा
हुः पिंडदानादि निमित्त स्नानादि जायाशौचं चरेदिति ॥ तन्नि
र्मूलं यत्तु निरन्वय सपिंडत्तु मृत स लिंदपान्विलः ॥ तदाशौ
चं पुरा चीर्णा कुर्यात्तु पितृवत्क्रियामिति वचः स्तद्दाशौचा प्र
याजकं मृतं शौचं मञ्चीर्णा ॥ कृतैव यद्यया धर्मार्थ क्रियां कुर्या
दित्यत्परं ॥ अथवा धर्मार्थत्वाभावे स्नेहानुबंधे पि क्रियानि
मित्ता शौचे मानाभावात् ॥ दाहनिमित्ते त्रिरात्रे कृत्वा दशाहे

॥२४॥

पर्यंतं क्रियां कुर्यात् ॥ यतएव चीर्त्वेति लिकाचगते रात्रौ च समाप्तु
तर कालं तं क्रियासमाप्तेः संगच्छते ॥ उत्तमवर्णादाहृत्व रस्य से
द्विगात मीयत्वं जासावशौचं ॥ मिताक्षरायो ॥ तथापि कौमु[illegible]
तिकं न्यायं तत्त दाहपितद्भवति ॥ ब्राह्मण्याः सवर्णं तु मृत्यन नौ
चाचैवदहन्नरः ॥ आशौचं तु भयत्रैतिल जातिसमयन्तपः ॥ चे
तस्य प्रेतं ज्ञाति समन्त्पति ॥ मनुः ॥ आंसानां याजनेकृत्वा पर
षांमंत्य कर्मेच ॥ अभिचारमहीनेच त्रिभिः कृच्छ्रैर्विशुध्यति ॥
अहीनयाजकाय ष्टियाजकयोरवतत्प्रायश्चित्तमिति विज्ञा
नेश्वरः ॥ मधातिथिस्त्वहीनस्य विहितत्तेन न तत्रेदं प्रायश्चित्ते ॥

किंतु रागप्राप्तेन चाजनेन एवपरांयत्कर्मणस्तन्निषिद्धत्वात्तस्या
ष्टात्कर्तुरेवेदमितियुक्तमस्ते॥वच्चैः स्वरसोप्येवं॥देवलः॥ब्र
ह्मचारी न कुर्वीत शववाहादिकाः क्रियाः॥यदि कुर्याच्चरेत्कृ
च्छ्रं पुनः संस्कार एव चेति॥आदिपदमलंकारादिग्रोहकं न तु
दाहादेः तत्र प्रायश्चित्तस्य गुरुत्वात्॥पैठीनसीरपि॥ब्रह्मचा
रिणः शवकर्मिणो व्रतप्रवृत्तिरपि स्नेहलोभहेतुक्रियायाः
सामान्यवचनेनैव निषेधे सिद्धे ब्र[illegible]ह्मचारिणं प्रति पुनर्वि
धेयं धर्मार्थमपि गोचरयति॥अन्यथा वैय्यर्थ्यात्॥मनुः॥आ
चार्यस्वमुपाध्यायं मातरं पितरं गुरुं॥निर्हृत्य तु व्रती प्रेतं व्रते

न न वियुज्यते इति॥मिताक्षरायां॥गुरोः प्रेतस्य शिष्यस्तु
पितृमेधं समाचरेत॥प्रेताहारैः समं तत्र दशरात्रेण शुध्यती
ति॥प्रेताहारैस्तदन्नभोजनैः॥एतद्दशरात्रं तदन्नभोजने ए
व॥तदभावे त्वेकरात्रं वक्ष्यते॥पुनरुपनयनं तु भवति॥क्रियया
विहितत्वात्॥आचार्यव्यतिरिक्ते क्रियायां तां शौचं पुनरुपन
यनं प्रायश्चित्तं भवति॥अत एव याज्ञवल्क्यः॥आचार्यः पि
त्रुपाध्यायान्निर्हृत्यापि व्रती व्रतीति॥निर्हरणमग्निदानादि क्रि
यान्तरस्याप्युपलक्षणं॥अत एव भविष्यपुराणे॥व्रतस्योपि
तथा पुत्रः पितुः कुर्यात्क्रियां नृप॥तथा मातामहस्यापि दौहि

त्रः कर्त्तुमर्हतीति॥माधवीये ब्राह्मे॥आचार्यं वाप्युपाध्यायं गु
रुं वा पितरं तु वा॥मातरं वा स्वयं दद्यात्तस्थस्तस्य भोजनं॥ग
त्वा पतति नो तस्मात्प्रेतान्नं तत्र भक्षयेत्॥अन्यत्र भोजनं कुर्या
न्नेवतैः सह संवसेत्॥एकाहमप्यशुचिर्भूत्वा द्वितीयेहनि शुध्य
तीति॥तुशब्देनैव दशरात्रत्वेन वैलक्षण्यगम्यते॥तेन पित्रादिभि
न्नेक्रियायां दाहवहने तदन्नभोजने वा पूर्णाशौचं प्रायश्चित्तं पु
नरुपनयनादि भवति॥चेत्क्रियायां संवर्त्तः॥पित्रोर्गुरोर्विपत्तौ
तु ब्रह्मचर्येपि यः सुतः॥स व्रतस्थोपि कुर्वीत अग्निपिंडोदका
क्रियाः॥तेनाशौचं न कर्त्तव्यं संध्याचरनलुप्यते॥अग्निकार्यं च

कर्त्तव्यं सायंप्रातः स्व नित्यश इति॥इदं च प्रागुक्ता अग्निदान
निमित्तस्य हनिषेधार्थं मनुदक्षाहादेः प्रसक्त्यभावात्॥ताता
वाचार्यकेभ्यो नलजलतिलदो ब्रह्मचारी तदीयान्नोपि च इति त्रि
रात्रसथस्यार्धं दिढिकस्पष्टलग्नदर्शाचाराशौचमिति केषांचिद्विद्व
त्स्याभिप्रायं न जायते॥यत्तु प्रकाशे प्रजापतिः॥ब्रह्मचारी
यदा कुर्यात्पिंडनिर्वपनं पितुः॥तावत्कालमशौचं स्यात्पुनः स्ना
त्वा विशुध्यतीति॥तत्र तावत्कालं ब्रह्मोक्तमेकाहमित्यर्थः॥
दिवोदासादयस्तु॥आद्यदिने पूर्णमाशौचं संध्यादिकर्मलो
पश्च॥द्वितीयादिदिनेषु पिंडदानादिकालएवाशौचं॥न तु

ततः पूर्वोत्तरकालयोरविसादृः॥ तन्न॥ ब्रह्मवाक्यमूलाम्मूलांतान
कल्पनापत्तेः॥ प्रसेदृमनेकार्थोचोत्पत्तिनाद्याकल्पनागौरवाच्च॥
हारितः॥ विहितं हि सपिंडस्य प्रेतनिर्हरणादिकं॥ दोषः स्यात्त्व
सपिंडस्य तत्र नाथ क्रियाविनेति॥ याज्ञवल्क्यः॥ ब्राह्मणेनानु
गतव्यो न शूद्रो न द्विजोः कश्चित्॥ अनुगम्याम्भसि स्नात्वा स्पृ
ष्ट्वाग्निं घृतभुक्शुचिरिति॥ मनुः॥ अनुगम्येच्छया प्रेतं ज्ञातिम
ज्ञातिमेव च॥ स्नात्वा सचैलः स्पृष्ट्वाग्निं घृतं प्राश्य विशुध्यती
ति॥ ज्ञातिः सजातीयमात्रेण तु सपिंडः॥ तदनुगमने दोषाभा
वात्॥ इदं च घृतप्राशनेच्छापाठेन तत्राभावेपि तप आल्म

कप्रायश्चित्तत्वात्॥ भोजननिवर्तकं॥ स्नानांतरहीनवर्णो सपिंडा
नुयाने एकाह प्रेक्षत्य वसिष्ठः॥ ज्ञात्वानुगमने चैवमिति॥ प्रविश्यैव
श्यानुयाने तु पक्षिणीति विज्ञानेश्वरादयः॥ पराशरस्तु॥ मृतं
तु वैश्यमज्ञानाद्ब्राह्मणो यो नुगच्छति॥ कृत्वाशौचं द्विरात्रं सः प्रा
णायामान्षडाचरेदिति॥ एतदेव क्षत्रियस्य शूद्रानुयाने पिति
ग्रंथकृतः॥ तथैव द्व्याश्लोकामिति पराशरः॥ प्रेतीभूतं तु यः शू
द्रं ब्राह्मणो ज्ञानदुर्बलः॥ अनुगच्छेन्नीयमानं स त्रिरात्रेण शुध्य
ति॥ त्रिरात्रे तु ततस्तीर्णे नदीं गत्वा समुद्रगां॥ प्राणायामशतं
कृत्वा घृतं प्राश्य विशुध्यतीति॥ ज्ञानदुर्बलः ज्ञानशून्य एवम

॥३२॥

ज्ञानादि यत्रापि ॥ ब्राह्मणे ॥ ब्राह्मणस्त्वन्यवर्णानां न करोति क
दाचन ॥ कामान्मोहाद्भयाल्लोभात्कुर्वन्जातितां व्रजेदिति ॥ ब्राह्म
णपरमुपलक्षणं ॥ वर्णानामिति सामान्यतो ग्रहणमपीह न
जातिपरमेवं ॥ तस्येतरवर्णानिष्टत्वात् ॥ कामादि ग्रहणा च ॥ ध
र्मार्थे द्विजस्य द्विजक्रियायां न दोष इति गम्यते ॥ द्विजैः शूद्रस्य
तेन च तेषां धर्मार्थमपि दाहादिन कार्यं ॥ स्मृतिः पुंसः ॥ शालिना
सक्तुभिर्वापि शाकेनाप्यथ निर्वपेत् ॥ प्रथमेहनि यद्द्रव्यं तदेव
स्याद्दशाहिके ॥ भविष्योत्तरे ॥ गृहद्वारे श्मशाने वापि च तीर्थे दे
वगृहे तथा ॥ यत्राद्यो दीयते पिंडस्तत्र सर्वं समापयेत् ॥ निगमे ॥

॥३३॥

एकस्तोयांजलिस्त्वेवं पात्रमेकं च दीयते ॥ द्वितीये तु तृतीये त्रीञ्च
चतुर्थे चतुरस्तथा ॥ पंचमे पंच षट् षष्टे सप्तमे सप्त एव हि ॥ अष्ट
मेष्टौ च नवमे नव वै दशमे दश ॥ येन स्युः पंच पंचाशत्तोयस्यां
जलयः क्रमात् ॥ तोयपात्राणि तावंति संयुक्तानि च तिलादि
भिः ॥ पंचभिः पंचभिस्तैलपानेरंजलिभिस्तथा ॥ एकादशे
वं क्रियाणिकर्षतः शास्त्रदर्शनादिति ॥ पिंड्यपुराणे ॥ तिलाः
क्षीरं तथा तोयं धूपं दीपं तथा बलिः ॥ मधुसर्पिः समायुक्तं पिंड
नाह मनीषिन इति ॥ तथा ॥ अर्घ्यैः पुष्पैस्तथा धूपैर्दीपैस्तोयै
श्च शीतलैः ॥ उष्णान्नैरुपरैः स्वच्छैर्वासोभिः पिंडमर्चयेदिति ॥

स्मृत्यंतरे ॥ मृतोपि पिंडप्रदानेन च कर्षूं कृत्वा विधानतः इति ॥ क
र्षूः स्यात्प्रादेशमात्रदीर्घा चतुरंगुलविस्तारा तावन्निम्ना नत्र्यामे
लरूपा ॥ अस्थिसंचयने संवर्त्तः ॥ प्रथमेन्हि तृतीये च सप्तमे
नवमे तथा ॥ अस्थिसंचयनं कार्यं दिने तद्गोत्रजैः सह ॥ क्वचि
द्द्वितीयेप्युक्तं ॥ वेदव्यासस्तु ॥ चतुर्थे दिवसेस्थिसंचयनं कुर्यात्ते
षां च गंगांभसि प्रक्षेपइति प्रक्षेपो यथा ॥ पट्टवस्त्रकौशे
यमांजिष्टच्चितवस्त्रकैः ॥ वल्कलैर्वा पर्णैर्वाजिनैरष्टभिरुपर्यु
परि संवेष्ट्य पंचगव्येन प्रक्षाल्य सास्थिदर्भैः स्नानानि कृ
त्वास्थीनि पलाशपत्रपुटे संस्थाप्य पुनर्मधुघृततिलहेम

॥३४॥

चाकलैः सह मृत्पिंडे निधाय कृत्वापसव्यो नाभिमात्रे जले मृ
तनामगोत्राद्युल्लेखपूर्वकं मृतश्राद्धपूर्वकं च प्रक्षिप्य रजतं
ब्राह्मणाय दद्यात् ॥ एवं गंगायां प्रक्षेपे स्वर्गः प्रयागादौ तु
मुक्तिरपीति फलं ज्ञेयं ॥ वपनविषये देवलः ॥ दग्धामेहन्निसंप्रा
प्ते स्नानं ग्रामाद्बहिर्भवेत् ॥ तत्र त्याज्यानि वासांसि केशश्मश्रू
नखानि च ॥ वपनं चादौ चरमपिंडदानोत्तरं ॥ समाप्य दग्धामं
पिंडं यथाशास्त्रमुदाहृतमिति ब्रह्मपुराणात् ॥ भौमार्कमं
दवारमलिम्लुचशुक्रास्तादौ गंगायामस्थिप्रक्षेपं न कुर्या
दिति ॥ त्रिस्थलीसेतौ तथा ॥ अस्थिक्षेपं गयाश्राद्धं श्राद्धं चा

परपक्षिकं॥प्रथमेब्देनकुर्वीतद्धलेपितृसपिंडने॥यद्दिनस्यात्सपिं
डनमितिक्वचित्पाठः॥अस्थिक्षेपंगयाश्राद्धंश्राद्धंचापरपक्षिकं॥
प्रथमेब्देपिकुर्वीतयदिस्याद्वृद्धिमान्सुत॥इति॥दर्शश्राद्धंगया
श्राद्धमितिक्वचित्पाठः॥अत्रपुत्रइत्येवोद्देश्यःसमर्पकं॥भक्तिस्त
त्कर्मीगलपाप्राप्तान्प्रूयेत॥ततःसुतेनान्याब्देकार्यं॥तान्येनसत्र
संतरेपि॥द्वितीयन्हिप्रकर्तव्यंक्षौरंकर्मप्रयत्नतः॥तृतीयेपंच
मेवापिसप्तमेवाप्रयत्नतइति॥एकादशाहिकश्राद्धप्रमाणा
दर्वागित्यर्थः॥आपस्तंबः॥अनुभाविनांचपरिवापनमिति॥अ
नुभाविनःकनिष्ठा॥सर्वसपिंडाःपुत्राएवेतिमिताक्षरायां॥

॥३५॥

अनुपनीतपुत्रपत्न्योर्दाहाद्यधिकारमाहकात्यायनः॥असंस्कृते
नपत्न्याचह्यग्निदानंसमंत्रकं॥कर्तव्यमितियत्सर्वंकार्यंयदन्य
मेवहि॥कृतचौलस्तृतीयवर्षात्तरंसर्वमौर्ध्वदेहिकंकुर्यात्॥अ
नुपेतोपिकुर्वीतमंत्रवत्पितृमेधिकं॥यद्यसौकृतचूडःस्याद्यदि
वास्यात्रिवत्सरइतिसुमंतूक्तेः॥अत्रविशेषणद्वयमविवि
क्षितं॥विधेयकर्तृत्वात्॥बालपिंडापिस्यात्सतरे॥स्थानेचार्द्धप
थेतीतिचितायांशवहस्तके॥श्मशानवासिभूतेभ्यःपंचमंप्राति
वेश्यकं॥षष्ठःसंचयनेप्रोक्तोदशपिंडादशाहिकाः॥श्राद्धषो
डशकंचैतत्प्रथमंपरिकीर्तितमिति॥प्रातिवेश्यकोहारदेशस्थः॥

कर्मप्रदीपेपि ॥ उल्कां तैलाद्यादहेयोकु च किंशं तैलाद्यावहस्तके ॥ स्तबे
चसंचयवापिषष्ठे स्पपिंडान्निर्वपेदिति ॥ स्तबेक्रिता ॥ कु
शा मुष्टिरियन्य ॥ ब्रह्मपुराणे ॥ किंनावादग्ध देहावाप्यापदं भ
स्मितोपिवा ॥ अंगमुत्पादयेत्तेषां पिंडदानैर्द्वादशाहिके ॥ आति
वाहिकदेहस्तु प्रेतपिंडसमन्वितः ॥ नहि मोक्षमवाप्नोति पिंडा
स्तेनैव संस्थिते ॥ आतिवाहिकदेहः ॥ प्रेतशरीरं ॥ हते सपिंडी
करणेततः संव[illegible]त्सरात्परं ॥ प्रेतदेहं समुत्सृज्य भोगदेहं प्र
पद्यते ॥ शिरस्त्वाद्येन पिंडेन प्रेतस्य क्रियते तथा ॥ द्वितीयेन तु
कर्णाक्षीनासिकास्तु समासतः ॥ गलांसभुजवक्षांसि तृ

तीयेन तथा क्रमात् ॥ चतुर्थेन तु पिंडेन नाभिलिंगगुदानि च ॥
ऊरूजंघे तथा पादौ पंचमेन तु सर्वदा ॥ सर्वमर्माणि षष्ठेन स
प्तमेन तु नाडयः ॥ दंतलोमान्यष्टमेन पूर्ववत्सु हि पर्ययः ॥ जा
यते नवमेनाथ दशमेन तथा क्रमात् ॥ इति ॥ वृद्धवसिष्ठः ॥ अद
त्वा तु नवश्राद्धं प्रेतत्वान्न विमुच्यते ॥ अर्वाग्भूतद्वादशाहस्य
लभ्रातरतिदुष्फलमिति ॥ अंगिराः ॥ प्रथमे न्हि त्वतीये न्हि पं
चमे सप्तमे तथा ॥ नवमैकादशे चैव नवश्राद्धं तदुच्यते ॥ नागर
खंडे ॥ त्रीणि संचयनास्थार्थे तानि वेश्मन्युसांप्रतं ॥ तत्र स्थाने
भवेन्मृत्युस्तत्र श्राद्धं प्रकल्पयेत् ॥ एकोद्दिष्टं ततो मार्गे विश्रा

॥३७॥

मोयत्रकारिलः॥ ततः संचयनस्यानेत्तृतीयस्त्राद्धमुच्यते॥ पंच
मेसप्तमेतद्वदष्टमेनवमेतथा॥ दशमैकादशेचैवनवश्राद्धानि
तानिवै॥ इतिनवसंख्यान्युक्तानि॥ भविष्यपुराणे॥ नवसप्तविंशा
राज्ञांनवश्राद्धान्यनुक्रमात्॥ आद्यंतयोस्तुषड्विप्राहुर्महर्षय
इति॥ षड्कुचपरिशिष्टे॥ अन्नोदकमयोरहिते॥ पिंडोदकेप्रत्यव
नेजनोदकं॥ अथात्रसूतकांतरप्राप्तौचातातपः॥ सूतकेमृत
केहारेद्वितीयंमृतकयदि॥ पिंडदानेप्रकर्त्तव्येवृषोत्सर्गतथै
वच॥ आरब्धेप्रेतपिंडे[illegible]तुमध्येचेननभवेत्॥ तथैवाशौ
चपिंडास्तुशेषादद्यायथाविधीति॥ यत्तुस्मृत्यंतरेपि॥ नह

॥३७॥

न्यात्सूतकेकर्मद्वादशाहादिकं॥ मुद्धोपदिदिवासुद्धः कु
र्यादिदवाविचारयनिति॥ तन्मूलंमृग्यं॥ दशाहमध्येदर्शपाते
कृष्णभृंगः॥ आशौचमंतरादर्शेयदिस्यात्सर्ववर्णिनां॥ समा
प्तिप्रेततंत्रस्यकुर्यादित्याहगौतमः॥ भविष्यत्पुराणेपि॥ प्रत्य
ताशौचलेत्रस्तुयदिदर्शोप्रपद्यते॥ समाप्यचोदकंपिंडास्ना
नमात्रंसमाचरेत्॥ आशौचसमाप्तिपर्यंतंप्रत्यहंस्नानमाच
रेदित्यर्थः॥ पैठिनसिरपि॥ आद्येदाचेवकर्त्तव्याप्रेतपिंडोदके
क्रियाः॥ हिरेदंवेतकुर्वाणःपुनःसर्वंसमश्नुते॥ मातापितृ
विषयेतुगालवः॥ पित्रोराशौचमध्येपियदिदर्शः समाप्यते।

तावत्तौ॥ब्रोत्तरं तत्र पर्यवस्येत्यत्रात्पर मिति॥यत्तु गौतमः॥अंत
दैयाहदर्शश्चेत्तत्र सर्वं समापयेत्॥पित्रोस्तु यावदाशौचं दद्या
त्पिंडं जलांजली निति॥तत्र त्र्यहानंतरं दापरमिति पितामह
चरणाः॥कालादर्शेप्येवं॥यत्तु मदनेगौतमीये मोरसपुत्रप
रं गालवेनोरसपरमिति॥तन्नैव परीक्षिस्यापि संभवेन वि
निगमनाविरहात्॥यदपि सएवमाधवनिर्णयामृतकारौ
च॥गालवमापद्विषयात्वं तदपि तमानाभावात्॥त्र्यहमध्ये
श्रापदितदुत्तरं च तेद भावे गौतमस्यापद्विषयतया वैपरीत्य
स्यापि सुवचत्वेन विनिगमनाविरहनादपरः स्यात्॥मत्स्य

पुराणे॥द्वादशाहानंतरं पुत्रो वृषोत्सर्गस्तु पूर्वकं॥आरभेत श्रुचि
र्भूत्वा श्राद्धमेकादशेहनि॥वृषोत्संर्गं कृतेत्यर्थः॥वृषोत्स
र्गप्रयोगस्त्वेकश्राद्धमयूखे उक्तः॥स्त्रीविषये॥पतिपुत्रवतीना
रीभर्तुरग्रे मृता यदि॥वृषोत्सर्गं न कुर्वीत गां तु दद्यात्पयस्वि
नीमिति विशेषः॥वृषोत्सर्गस्तदापि पूर्वं विष्णुतर्पणमुक्तंगा
रुडे॥पूर्वं तु तर्पणं कार्यं मंत्रैः पौराणवैदिकैः॥सर्वेषध्यक्ष
तैर्मिश्रैर्विष्णुमुद्दिश्य तर्पयेत्॥कार्यं पुरुषसूक्तेन मंत्रैरपि
च वैष्णवैः॥दक्षिणाभिमुखो भूत्वा प्रेतं विष्णुमिति स्मरन्॥अ
नादिनिधनो देवः शंखचक्रगदाधरः॥अक्षय्यः पुंडरीकाक्षः

॥३४॥

प्रेतमुक्तिप्रदो भवेत्॥ पैठीनसिः॥ एकादशेऽह्नि प श्राद्धं तत्सा
मान्यमुदाहृतं॥ सर्वेषामपि वर्णानां सूतकं तु पृथक् पृथक्॥ लौगा
क्षिः॥ आद्यं श्राद्धमशुद्धोऽपि कुर्यादेकादशेऽहनि॥ कर्तुस्तात्कालि
की शुद्धिरशुद्धः पुनरेव सः॥ आद्यं श्राद्धमिति सर्वैकोद्दिष्टप्र
कृतिभूतो॥ याज्ञवल्क्योऽपि॥ मृतेऽहनि तु कर्तव्यं प्रतिमासं तु वत्स
रं॥ प्रतिसंवत्सरं चैवमाद्यमेकादशेऽहनि॥ आद्यमेकादशेऽहनी
यनेनाद्यदिनप्राप्तयोराद्यमासिकाद्यवार्षिकयोरेकादशाह
उत्कर्षो विधीयते॥ अथ मृताग्निहोत्रप्रकारः कारिकासु॥ मृता
ग्निहोत्रं होतव्यं प्राग्दाहादत्र कथ्यते॥ प्राचीनावीतिना नोर्ध्वं

॥३४५

र्धंस्यमेवाहरेत्त्वरे॥ हूंस्य आहवनीयः॥ सादनाभावतः॥ कु
र्वीत स्थापनेन भवेदिह॥ प्रागग्रैर्दक्षिणाग्रैश्च स्तरणैः र्धंस्य परि
स्तृतिः॥ पर्युक्षणं च तस्यैव कार्यमत्राप्रदक्षिणं॥ नयेद्दक्षि
णतो भस्म निरुप्यास्य च संधिनी॥ नमो गार्हपत्य॥ संधिनी
गर्भिणी गौः॥ वत्सान्तरेण दोग्ध्या ऊर्ध्वं च भस्मान्यपि त्रिय
वज्यात्तासां सवके वर्जितं॥ उद्वासयेत्तदा सा च दक्षिणास्त्वेक
वं ततः॥ प्रताप्य प्रेष्य रहितं मयः॥ सकृदुन्नयेत्॥ धारयेत्स
मिधं तत्र वानयेद्दक्षिणतो नयेत्॥ तस्मिन्समिधमाधाय सव्यं
जानु निपात्य च॥ उपसव्यं चेत्तत्र सकृत्सर्वं विनिक्षिपेत्॥

॥५०॥

ततः कृष्णाजिने स्थीनि पुरुषाकारवन्यसेत ॥ ऊर्णाभिश्छादये
त्तानि घृतेनाभ्युज्य पूर्ववेत ॥ पात्राणि योजयित्वा तं देहे त्रेताग्नि
भिस्तु दहेदिति ॥ इदं चमृताग्निहोत्रदेशांतरमृतकलेवरागम
नानंतरं कृत्वा कलेवरं दग्धव्यमिति केचित ॥ अन्ये तु प्राहिताग्नि
होत्रस्यानेमृतवामिति वदंति ॥ दाहे यथाहिताग्निमग्निभिर्द
हेति यज्ञपात्रैश्च स विशेषेणाग्रयः श्रुतास्तथापितयोयः पूर्वं
म्रियते तस्य त्रेतायां ॥ पितृमेधः संपद्यत इति स्मृतेः ॥ श्रादि
ताग्न्योश्च दंपत्योर्योश्चाग्न्योत्क्रियत्तस्मृतिः ॥ तस्य देहः सपिंडैस्तु
दग्धव्यः स्त्रिभिरग्निभिः ॥ पश्चान्मृतस्य देहस्तु दग्धव्यो लौ

॥५०॥

किकाग्निना ॥ अनाहिताग्निर्देहस्तु दाह्यो गृह्याग्निना द्विजे
रिति ॥ ब्रह्मपुराणवाक्याच्चेतायामेव दाहहानं साधनत्वाने
सभ्यावसथ्ययोः ॥ अनाहिताग्निः केवलस्मार्त्ताग्निरावसथ्या
वाहिताग्नेर्दहनेकर्मणि न प्रयुज्यते वितास्त्रेदेवता प्रागुदीच्या
दिविपंचेडालकमनलिक्रम्यात्स्वचलीतिशाद्यायनिक चनात
च ॥ स्त्रीमरणे छंदोगपरिशिष्टे विशेषः ॥ अनयैवामृतानारी
दग्धव्यापिव्यवस्थिता ॥ अग्निप्रदानमंत्रोस्या न प्रयोज्य इ
ति स्थितिः ॥ व्यवस्थितासाध्वी ॥ आवसथ्यप्रकारः ॥ असाध्वीतु
केवलाग्निः ॥ पात्राणि तु चितेरुत्तरतः ॥ समीपतदग्न्यकदेशे

॥४१॥

नष्टश्चेद्दग्धव्यानि॥ प्रतिनिंदितास्तु केवलाग्निभिरपि न दग्धव्ये
ति॥ तद्वत्तौ॥ एवमनेकभार्यस्य ज्येष्ठायां जीवंत्यां सहाहिताग्निर्द्वि
तीयस्यापि स्त्री गार्हपत्यैकदेशेन त्रिभिर्वाग्निर्दग्धव्या॥ तस्मा
त्रैयैकदेशेन दग्धव्या पूर्वमारिलीपत्नी ज्येष्ठेतरावपि यज्ञपा
र्श्वे निरूपितं॥ तथा॥ स्त्रीमात्रमविशेषेण दग्धव्यं वैदिकाग्नि
भिरिति॥ उभयथा वचनसद्भावात्॥ वैदिकाग्निभिर्दाहपक्षेच
ज्येष्ठया सह पुनराधानं॥ आधानोत्तरकाले तु याविवाहिता स्त्री
स्य तु वैदिकाग्निभिर्न दग्धव्येति॥ किंतु गार्हपत्यैकदेशेन लौके
कितः॥ परं तु स्मार्ताग्निसत्वे तेन तदभावे लौकिकेनेत्याहुः॥ विशेष

॥४१॥

माह मंडनः॥ अग्न्यावरण्योरारूढे प्रमीयेत पतिर्यदि॥ प्रेतं स्व
र्गाय लोकायानयन्वप्रेताहुतिं चास्य जुषस्व स्वाहेत्युपारोहणमंत्रः॥
अग्निनाशे यजमानमृतौ कारिकायां विशेषः॥ अग्निनाशे मृति
श्चेत्स्यादाहिताग्नेस्तदोच्यते॥ नयोन्मुकपथिते नेसंस्कुर्युस्त
दभावतः॥ तस्मात्समास्पष्टकालेन मथित्वा निर्दहेच्च तं॥ नष्ट
श्चग्निमथारण्योर्नाशे स्वामी म्रियेत चेत्॥ आहरेद्दरशाखिं
हूआधानोक्तेचतद्यथा॥ अथविच्छिन्नाग्नेर्मृतस्याग्नेश्चा
धानमाह मंडनः॥ विच्छिन्नवह्नेर्मृतस्य पत्न्यावकेविधुरानलेः॥
आहिताग्निस्ततं दग्धुं प्रेता॰ ग्न्युतान्यसिद्धये॥ भारद्वाजा

दयः॥ प्राहुः प्रेताधानविधिं पृथक्॥ प्राचीनावीति॥ नाकुर्याद
ग्न्याग्निरितथास्त्वरात॥ तेनाग्निनाचिसंस्कृत्यप्रेतस्वासेनक्षि
पेत॥ नयनिलेरणीसंस्थाप्यमथेघस्यनिमंत्रतः॥ यस्याग्नयो
जुह्वतेमांसकामाः संकल्पयंतुते यजमाने॥ ध्यायंतुतेहविष
साहितायस्वर्गंलोकामिमंप्रेतेनयंत्विति मंथनमंत्रः॥ तन्मीमु
दहेत॥ तेस्याग्निंसंस्कृतेनचसर्पिषाक्तं ● स्पृहत्वासकवान्तक्षि

गृहीत्वाह्वादवास्कवान॥ दक्षिणाग्निंसमुद्दृत्ये निर्दहेत्पूर्ववद्ध
व॥ तुल्सिन्नोग्नेररणीसद्भावएवं॥ अरण्यारभावेतु उत्सन्ना
ग्नेर्मृतस्यथनस्तः पूर्वं यदा अरणी आनीयान्यतयोः प्रेतपा

णीस्थाप्यथदक्षिणं अयंतइतिपुत्रादिसमारोपयउत्सर्जयेत्॥
मृताग्न्याधानचत्सर्वंकृत्वातपूर्ववद्दहेत॥ अनाहिताग्नेरप्ये
वंमृताधानंयथोदितं॥ अनाहिताग्नेरितितुस्मार्ताग्निकाती
यपरं॥ तेषांस्मार्ताधानाम्नानात॥ यदिमृतेभर्त्तरिभार्यामृते
तदारणीसंपाद्यमंत्रवदग्निंनिर्मथ्यतेनाग्निपात्रेर्द्विवाहेःदो॥
एवंभार्यामरणोत्तरकालेमृतस्यपुंसामध्येनवदाह इतिका
त्यायनात्तुसाग्निः॥ अथपालाशप्रतिकृतिः॥ तत्रकल्पतरौ॥
अस्थिसंचेन्नलभ्यंतेप्रोषितस्याग्निहोत्रिणः॥ पालाशपत्र
वृंतानांषष्ट्याधिकत्रिशत्या॥ हैमात्रिंनेनराकारंकृत्वावेष्ट्या

त्र

जिनेनतं ॥ उष्णो सूत्रेणव ध्वेव यवपिष्टं प्रलेपयेत् ॥ निर्दिश्य
देवदत्तायं नाम्नेसा रोहणबलायनः ॥ अत्काव्येन दहेत्वा सुदिग्धं
संचयार्थतरुति ॥ सुदिग्धमितियवपिष्टलेपात्तं सुदाप्याविप्य
दग्ध्वा स्थाने तां दग्ध्वा सुदं संचिनुदित्यर्थः ॥ अत्रे दंपलावादं
तविभागः ॥ अत्री यथाशिर स्थाने श्रीवायां दत्वा पोजयेत् ॥ उर

॥४३॥ लि

सित्यक्तांतदद्यात् हित्वा तिं जठरे तथा ॥ बाहुभ्यां तु क्तांतद द्याद्गु
लिभिर्दशास्तया ॥ स्तनयोः सप्तस्त्यर्थे ॥ द्याद्याद्वृषणयोर
श्रोर्द्धं श्चि [illegible] एव च ॥ उरुभ्यां तु क्तांतद द्यात्त्रिकांत जानुजंघयोः ॥
पादांगुलीषु दद्याद्यात् तस्यैतस्य लक्षणं ॥ मिलितथा ॥ नाभिके

ह्म

लं शिरस्थाने तु बंद द्यात्तालुके ॥ पंकजं मुखे दद्याज्जिह्वायां
कदलिफलं ॥ अंत्रेषु नालकं दद्यात्वालुकं प्राण एव च ॥ वसायां
मृत्तिकां दद्यात्कोमुत्रेण तु मंत्रकं ॥ गंधकवाय वा दद्यात्हरिता
लं मनः शिला ॥ पारदं रेतसंस्थाने पुरीषे पित्तलं तथा ॥ मनः
शिलां तथा गात्रे तिलकल्कं च संधिषु ॥ यवपिष्टं तथा मांसे म
धु शोणितमेव च ॥ केशेषु च जटाजूटं त्वचायां मृगत्वचं ॥ कर्ण
योस्तालपत्रं च स्तनयोश्चैव गुंजकं ॥ नासायां शतपत्रं च कम
लं नाभिमंडले ॥ वृंताकं वृषणद्वंद्वे लिंगस्याद् गृंजनं शुभं ॥ घृ
तं नाभ्यां प्रदेयं स्यात्कौपिने त्रपुस्मृतं ॥ मौक्तिकं स्तनयोर्मूर्द्धि

॥४४॥

कुंकुमेन विलेपनं ॥ कर्पूरागरुधूपश्च कुसुमैर्माल्यसुगंधिभिः ॥ प
रिधानपट्टसूत्रं हृदयं कंचुकं तथा ॥ वृद्धिः छिद्रैः छिद्रौ मोहाश्च बहु
भ्यांच कपर्दिकाः ॥ सिंदूरं नेत्रकाजलं तांबूलं चोपहारकैः ॥ सर्वौ
षधियुतं प्रेतं संपूजां च यथोदितां ॥ साग्निकश्चापि विधिना यज्ञ
पात्रं न्यसेत्क्रमात् ॥ त्रिरात्रं श्रीयुतं तु मासं मम्मेव करणं तिच ॥ प्रे
तस्य पावनं हंसा त्रिलोकी ग्राम त्रिलोकाजले ॥ विष्णुमुद्दिश्य दात
व्या सुशीला गौः पयस्विनी ॥ तिलालोहहिरण्यं च कार्पासं लव
णं तथा ॥ सप्तधान्यं क्षितिर्गावः एकैकं पावनं स्मृतं ॥ तिलपात्रं
तलोदलापदद्दानं तथैव च ॥ ततो वैतरणी देया सर्वालंकारभू

षितं ॥ कर्तव्यं वेक्षमव श्राद्धं प्रेतमुक्त्यर्थमात्मनि ॥ प्रेतमोक्षं ततः
कुर्याद्दिकं विष्णुं प्रकल्प्य च ॥ विष्णुमिति संस्मृत्य प्रेतमेव च ॥ अग्नि
दानं ततः कुर्यात्सूतकं च दिनत्रयं ॥ उसंप्रति प्रतिष्ठितिकरणा ने
तरं पात्रप्रतिपत्ति विषये कात्यायनः ॥ केशश्मश्रुलोमनखानि निहत
नादिहृत्वा पुरिषं वस्त्रं मरेशादीनि खाव सर्पिषा तरकाचिता
वेन मादधाति ॥ कृष्णाजिनमास्तीर्य प्राक्शिरसं सप्तसु प्राणाय
तनेषु स्रुवसप्तहिरण्यशकलान्यास्य तिलान्मुखे प्रक्षिप्य प्रथ
मं दक्षिणहस्ते जुहूं सादयति ॥ घृतपूर्णां सम चोपभृतं स
व्यं तु उरसि ध्रुवां मुखे अग्निहोत्रहवणीं नासिकयोः स्रुवौ कर्णयोः

॥४५॥

प्रोक्षितहरणे शिरसि चमसं प्रणीताप्रणयनेकलोपो दिवे कपा
र्श्वयोस्सूर्ये उदरे यानिसमयत्तधानि पृष्ठदाज्यवती शिश्ने शम्या
मरणीं वृषणयोरंतरे कृतयज्ञपात्राण्यन्यान्यत्र वरणं मरणमया
श्ममयानामनश्मयानि ब्रह्मणायद्द्यादिति॥ केशश्मश्रुन
खलोमहैकेतनादिके शवस्याहिताग्नेः लापः॥ सप्त प्राणायातना
नि मुखनासिकाक्षिकर्णरंध्राणि॥ श्रौतपात्रप्रतिपत्ति
[illegible] तु एवमेवाहिताग्नेस्तत्पात्राण्यासादिकं भवेदि
ति कात्यायनोक्तेः॥ स्मार्तपात्रप्रतिपत्त्यनंतरं कर्त्तव्यता॥ स्मार्त
नीप्रतिपत्तिस्त्वेवं॥ दक्षिणशिरसं शवं स्थितो निधाय शवं मुख

हिरण्यं शिरसि चमसं पार्श्वयोः॥ शूर्पं पदयोररणी उदराग्नेः
प्रास्त्रणीपात्रादीनामंतरेण कृत्स्नक्षेपः॥ वक्त्रे वलीकयोश्च मरणम
यादीनामंभसि ततः शिरः प्रदेशे अग्निं दत्वा स्तवेण स्मार्तं च मिसा
दुतिं हुत्वा दक्षिणनासिकायां स्रुवं प्रक्षिपेत्॥ तस्य च दक्षिणे
हस्ते शेषमाहिताग्निवदिति॥ मृताहज्ञाने दीपिकायां॥ यत्र य
स्य निधनं चान्यत्र चेत् ज्ञायते ऊर्ध्वं पंचदशाद्दत्तः प्रतिकृतिं सं
स्कृत्य तस्याचरेदंत्यकर्म स एव दाहदिवसस्याद्वाहादिके कर्म
कर्मणि॥ मृताहज्ञाने तु पैठीनसिः॥ अनाग्निमतउत्क्रांतेराशौ
चादिद्विजातिषु॥ दाहादग्नितत्तोविंद्याद्विदेशस्थमृतेसति॥

॥४५॥

॥५८॥

बृहस्पतिः॥ न ज्ञायते मृताहश्च प्रमीते प्रोषिते सति॥ मासश्चेत्प्र
तिविज्ञातस्तद्दर्शः स्यान्मृते हनि॥ एकादश्यां तु कर्त्तव्यं [illegible] कृष्णपक्षे
विशेषत इति मरीचिवचनाद्दर्शो वा एकादशी वेति विकल्पः॥ प
क्षांतरे फलं॥ एकादश्यज्ञाने तु तद्वते कादश्यवेति विशेषः॥ मृ
ताहज्ञाने मासाज्ञाने तु भविष्यपुराणे॥ दिनमेव विजानाति मास
न्नैव तु यो नरः॥ मार्गशीर्षेथवा भाद्रे माघे वाथ समाचरेत्॥ उ
भयाज्ञाने पि बृहस्पतिः॥ दिनमासौ न विज्ञातौ मरणस्य यदा पु
नः॥ प्रस्थानदिनमासौ तु ग्राह्यौ पूर्वोक्तयादिशेति॥ तदज्ञाने
तु भविष्योत्तरे॥ मृतवार्ताश्रुतेर्ग्राह्यौ पूर्वोक्तेन क्रमेण त्विति॥

हृ. ॥५८॥

पूर्वोक्तसर्वाज्ञाने प्रभासखंडे॥ मृताहं यो न जानाति मासं वापि
कथंचन॥ तेन कार्यममावास्या श्राद्धं माघेथ मार्गकेति॥ अथ
धनिष्ठादिपंचके मृतौ चौतिः॥ गारुडे॥ श्राद्धोहकलाः धनिष्ठा
दि मे तन्नक्षत्रपंचकं॥ रेवत्यंतं सदा दुष्यमस्तु भं सर्वदा भवेत्॥
दाहस्तत्र न कर्त्तव्यो विप्रादि सर्वजातिषु॥ दीयते न जलं तत्र प
तुलं जायते मृतं॥ ज्योतिर्निबंधारे॥ कुर्यान्नदारूत्लणसंग्र
हं मंतके शयाने मृतस्य दहनं गृहगोपनेत्व॥ शय्या विताना
मिह वासवपंचकेपि केचिद्वहंति परतो वसुदेवसुदेवताद्धी
दिति॥ अंतकः शयाने दक्षिणे दिग्गमने॥ वसुदेवतं धनिष्ठा॥

अथवास्यव मध्ये तु दाहस्तु विधिपूर्वकः ॥ शावस्य च समीपे तु
क्षिप्यं तु पुत्तलास्ततः ॥ दर्भमय्यास्त्व चत्वार ऋक्षमंत्राभिमंत्रि
ताः ॥ तद्दोतोहः प्रकर्तव्यस्तैश्च पुत्तलिकैः सह ॥ दर्भाणां प्रतिमाः
कार्याः पंचाशीससूत्रवेष्टिताः ॥ यवपिष्टेनानुलिप्तास्ताभिः सह
दाववदहेत् ॥ प्रेतवाहः प्रेतसखः प्रेतपः प्रेतभूमिपः ॥ प्रेतहर्ता
पंचमस्तु नामान्येतान्यनुक्रमात् ॥ तत्रादौ ऋक्षमंत्रैस्तु पुत्तलौ
नामभिमंत्रणं ॥ ततो मृतस्य मुखे पंचरत्नप्रक्षेपः ॥ ततः पुत्त
लमुखेषु वह्निं पा जातवेद इति मंत्रेणाज्याहुतित्रयं ॥ ततः सहदा
ह इति ॥ नक्षत्रमंत्रास्तु ॥ मया अत्र वसवा रतदेवाः । तत्रायामि

॥४७॥

ब्रह्मणाः ॥ उत नो हिर्बुध्न्यः ॥ कद्रुद्राय ॥ पूषा गा अन्वेतु नः ॥ स
तकोलेतदा पुत्रः कुर्याच्छांतिकमुत्तमं ॥ पंचकेषु मृतो यो सौ लभ
ते न गतिं नर इति ॥ तिलाः रुमाच्चहिरण्यं च तस्योद्दिश्य मृते ददे
त् ॥ भोजनोपानहौ छत्रं हैममुद्रां च वाससी ॥ दक्षिणा दीयते
विप्रे सर्वपातकमोचनी ॥ बालेवृद्ध[illegible]स्य पूर्वं नश्च पंचके च मृत
स्य वा ॥ विधानं यो न कुर्वीत विघ्नस्तस्य प्रजायते ॥ इति ॥ अथर
जस्वलादि मरणे आग्रहणसहगमनार्थं शुद्धिं च न प्रतीक्षेत
तदा विशेषात्ये ष्टिपद्धतौ ॥ यदा क्रियामुदक्याया पतिः प्राणा
न्परित्यजेत् ॥ द्रोणमर्कं तंदुलानां मवहन्यादिशुद्धये ॥ मुस

॥५८॥

लावघातेस्तदस्य मस्त्रवलेयानिमंड[illegible]लात्॥ विरजस्कां मन्य
मानः स्वोचिते तदस्य स्वयं॥ दह्वाशौचं प्रकुर्वीत पंचमस्त्रि
कृयाप्पथक्॥ पंचवद्धिस्त्रिदशाचगवांदघात्तहः कमात्॥ विप्रा
णां च चैनेलब्धासमारोहेतु ताशुनं॥ नारीणां सरजस्काणा
मि यस्तु छिरुदाहृतेति॥ एकोदशाहे द्वादशाहे च वृषोत्सर्गविधिं
विना॥ महादानविहीनं च कुमारे हायमान्वरेत्॥ भूमिति क्षिप
णं बाले आवर्मेद्वयमाशिरवं॥ ततः परं स्वर्गश्रेष्ठदाहं कुर्या
घथाविधिः॥ शिशुराद्दंतजननात् बालस्याचावदाशिरवं॥ क
थ्यते सर्वशास्त्रेषु कुमारो मौंजिबंधनात्॥ चूडाकर्मणि संजा

॥५८॥

ते विपत्तिस्तस्य यदा भवेत्॥ स्थूलकाले प्रकर्त्तव्यं वृषोत्सर्गेन नं
तु तेः॥ तत्र दाहः प्रकर्त्तव्य उदकं तत्र निश्चयः॥ आमौंजिब
धनाद्विप्रः पंचमादिषु वेन्मृतः॥ केचित्तु सर्वमिच्छंति केचि
त्पिंडक्रियाध्रुवं॥ पंचवर्षाधिके बाले विपत्तिर्यदि जायते॥
वृषोत्सर्गादिकं कर्म कर्त्तव्यमुदकं ततः॥ अहन्यहनि सप्रा
स्तं कुर्यात् षोडश॥ पायसेन गुडेनैव पिंडं दद्यात् यथा
क्रमं॥ व्रतावीगवद्वेयं तु ततः पितृगणस्य वा॥ स्वाहाकारेण
वे कुर्यादिकोद्दिष्टानि षोडश॥ ऋजुदर्भैस्तिलैः शुक्लैः प्राची
नावीति न श्यते॥ अपसव्यं च कर्त्तव्यं हुते पातिपरांगतिं॥

॥५४॥

सुरैर्वृतः स्वं सदा वेत्ति देही सर्वगतस्त्वहम् ॥ पतिर्यदुत्पलदात्मानं
जीर्णां त्वचमिवोरगः ॥ अंगुष्ठमात्रः पुरुषो वायुं ●नतस्सुधा
●र्द्धितः ॥ तस्मादियानि दानानि ह्रूते तस्मिन्सुनिश्चितं ॥ ए
तानि तु गारुडानि वच्चासि श्रिष्टेनाद्रियंते ॥ अथ सहगमन
विधिः ॥ व्यासः ॥ यदि प्रविष्टा नरकं बद्धपाशैः सुदारुणैः ॥ सं
प्राप्ता यातनास्थानं गृहीता यमकिंकरैः ॥ तिष्ठतो विवशा दीना
वेष्ट्यमानः स्वकर्मभिः ॥ व्यालग्राही यथा व्यालं बिलादुद्धरते
बलात् ॥ तद्वद्दुद्धृत्य सा नारी तेनैव सह मोदते ॥ हारीतः ॥ ब्र
ह्मघ्नो वा कृतघ्नो वा मित्रघ्नो वा भवेत्पतिः ॥ पुनात्यविधवा नारी

तमादाय म्रीयते यदि ॥ सप्तवौ तिस्रः कोट्योऽर्ध्वकोटी च यावंत्यं
गरुहाणि वै ॥ तावत्यब्द सहस्राणि स्वर्गलोके महीयते ॥ मातृ
कं पैतृकं वापि यत्र चैव प्रदीयते ॥ कुलत्रयं पुनात्येषा भर्त्तारं
यानुगच्छति ॥ अधिकारस्तु साध्वीनां दुष्टानां चैव भारत ॥ आ
चप्रभृति या साध्वी पतिः प्रियपरायणा ॥ ऊर्ध्वं गच्छति सा त
त्र भर्त्तानुमरणं गतिः ॥ तथा भारत ॥ अवमन्य च या पूर्वं प
तिं दुष्टेन चेतसा ॥ वर्त्तते या च सततं भर्त्तृणां प्रतिकूलता ॥
भर्त्तानुमरणं काले याः कुर्वति यथाविधिः ॥ कामात्क्रोधाद्भ
यान्मोहात्सर्वाः पूता भवंतु सा इति ॥ इदं तु वच्चो भारत द्वि

॥५४॥

॥५०॥

पुत्रकेषु न दृश्यते ॥ कासांचिदधिकारोपि बृहन्नारदीये ॥ ब
हुप्रियाप्रयोर्वै ॥ बालापत्याश्च गर्भिण्यो ह्यदृष्टरजसस्तथा ॥
नारोहंति चितां प्राज्ञे सममेतद्भवीमितेइति ॥ ब्राह्मण्याः सह
गमने नाधिकारः ॥ मृतानुगमनं नास्ति ब्राह्मण्या ब्रह्मशा
सनादिति निषेधात् ॥ इति कल्पतरौ ॥ पृथक्चितिं समारु
ह्य न विप्रा गंतुमर्हति ॥ न चोक्तरा निषेधो भिन्नचितिपर
इति विज्ञानेश्वरादयो युक्तमुत्पश्यंति ॥ सर्वदिनश्चाचारा
प्यमुमेव पक्षमनुगृह्णाति ॥ केचित्तु देशांतरदाहे चिति
भेदादस्थिभिः पलाशादिप्रतिकृत्या सहगमनेऽपि ॥ चिति

नाष्टस्य पूर्णाब्दं वदेयं दृष्टकूट वा चितस्वात् ॥ अन्यदेशे
काष्ठवदारोहेपि संस्काराभावेन चितिभेदाभावः ॥ देशांतरे
मंत्रादिना दाहे तु विप्राणामनुगमनं भवत्येव ॥ क्षत्रिया
दीनां तु निषेधाभावाद्भवति ॥ अथ सहगमनप्रयोगः ॥ मासा
दि संकीर्त्यात्मभर्तुश्चानेकजन्मोपात्तसर्वपापक्षयपूर्वकस्व
रोमसमिताब्दसहस्रावधिभर्तुसाहित्येन स्वर्गवाससमात्पि
तृभर्तृकुलोद्धारकामा भर्तुरनुगमनं करिष्ये इति संकल्प्य ॥
देवैः संपादितामहं प्रतितेसार्व देवतेः ॥ त्वयासहगमिष्या
मि भर्तारं चान्यजन्मनि ॥ इत्युक्त्वा स्नात्वा कुसुमं कुंकुमादि

॥५५॥

नास्यशरीरमलेहाय पुत्रादिभ्यो बंधुभ्यश्च मित्रेभ्यो दत्वा ॥ चि
त्तिस्था भगवानग्नि विष्णुरूपी जनार्दनः ॥ पतिलोकसमावा
प्त्यै गृहाणार्घ्यं नमो नमः इति विष्णुरूपीनिग्नये अर्घ्यं दत्वा ॥ एष
मग्निं स्वार्घ्यमि सूर्य साक्षी त्वमग्रतः ॥ प्रसादं कुरु मे देव गृ
हाणार्घ्यं नमोस्तुते ॥ इति सूर्याय अर्घ्यं दत्वा ॥ त्वं ब्रह्मा त्वं च वै रु
द्र त्वं रवि त्वं प्रजापतिः ॥ त्वमिंद्राव सवश्च धाष्टोपरमात्मा त्वम
ग्निः ॥ त्वमेव वरुणं त्वं विष्णोवारणात्वं तिमर्मम ॥ स्वर्गे वा नरके
वापि यत्र तत्र गमिष्यसि ॥ तत्र तत्र ह्यहं दृष्टे नागमिष्यामि
तवाशुभे ॥ ब्रह्महत्यादिभिः पापैस्त्वां मोक्ष्यामि यमालयात् ॥

अहं ब्रह्मा अहं रुद्रो विष्णुरहं सूर्यश्च दिक्पतिः ॥ आदित्यश्चंद्रमावनि
लोनलश्च द्यौर्भूमिरापोथ अहर्निशा च ॥ एते च सर्वे मम सा
हसेन तुष्यंतु ते देववराश्च सर्वे ॥ इति पठित्वा ॥ हरिद्राकुंकुमां
जनकंचुक्यादियुतानि पंच स्वर्णालि सुवासिनिभ्यो दद्यात् ॥
लक्ष्मीनारायणो देवो बलसत्त्वगुणाश्रयः ॥ [illegible]गाद स
त्वं च ये द्याद्वायनैः परितोषितः ॥ सोपस्कराणालि स्वर्णपोलि
वायनैः संयुतानि च ॥ लक्ष्मीनारायणप्रीत्यै सत्कामाद
दाम्यहमिति ॥ ततो दाता ह्यथाग्नेः समीपे गत्वा पंचरत्नानि
तिलांजनं च स्ववस्त्रपल्लवे बध्वा मुक्ताफलं स्वमुखे क्षिप्त्वा ॥

॥५५॥

॥५२॥

स्वाहा संश्लेषनिर्विपासर्वगोत्रहुताशान॥ सत्यमार्गप्रदानेन
यमांपश्यरं तिक्रमिष्यग्निं संप्राप्यैतस्मिन्नेवाज्येनदश्वाहुती
जुहुयात्॥ अग्नये तेजोधिपतये स्वाहा॥ कायधर्माधिपत
ये स्वाहा॥ पृथिव्यै लोकाधिष्ठात्र्यै स्वाहा॥ अद्भ्यो रसाधिष्ठा
त्रीभ्य०॥ वायवे बलाधिपतये०॥ आकाशाय सर्वाधिपतये०॥
कालाय धर्माधिपतये०॥ अद्भ्यः सर्वसाक्षिभ्य०॥ ब्रह्मणे
वेदाधिपतये०॥ रुद्राय श्मशानाधिपतये०॥ इति॥ ततः शि
लांसमुज्य॥ तामारुह्य फलपुष्पाञ्जलिं गृहीत्वाग्निं प्रद
क्षिणीकृत्य प्रार्थयेत्॥ त्वमग्ने सर्वभूतानामंतश्चरसि साक्षि

॥५२॥

वत्?॥ त्वमेव देव जानीषे न विदुर्यानि मानुषाः॥ अनुगच्छामि
भर्त्तारं वैधव्यभयपीडिता॥ सत्यमार्गप्रदानेन नयमां भर्त्तु
रंतिकमिति॥ इदं शरीरं सकलं मदीयं दग्ध्वा हुताशनो कुरु
दिव्यमाशु॥ तथा च भर्त्तुः कुरु दिव्यदेहं भर्त्तुः समीपं भग
वन्व्रजामि॥ किं मयानेहकृतं साधु भवेद्यदि वर्तेनच॥ इदं श
[री]रमालिंग्य प्रक्षिप्ता?मिहुताशनेमिति॥ ततस्तत्कुटीप्र
विश्यश्रा?तस्मात् लौकिकं वाग्निमादाय स्वयमेव कुटीं प्र
ज्वालयेत्॥ तस्याः प्राणोत्क्रमणानंतरं पुत्रादिरधिकारी द
ग्ध्वा? र पिदाहं कुर्यादिति सहगमनविधिप्रयोगश्च॥ अथातो

॥५३॥

वृसन्निपातादौ निर्णयः॥ तत्र केचित्॥ ज्ञातयोर्जन्ममरणयो
र्मध्ये तज्ज्ञानस्याशौचप्रयोजकत्वान्स्वरूपतस्तयोः॥
निर्दिष्टं ज्ञातिमरणे श्रुत्वा पुत्रस्यजन्मवति लिंगदर्शनात्॥
विगतंतुविदेशस्थंशृणुयाद्योह्यनिर्दिशन्॥ यच्छेषं दश
रात्रस्य तावतेवाशुचिर्भवेदिति मानवानुपपत्तेश्च॥ स्व
रूपतो मरणमात्रस्याशौचप्रयोजकत्वे हि तत्पश्चात्तज्ज्ञा
नप्रवृत्ते विनाप्येतद्वचनं दशाहशेषेण वशुद्धिः स्यादित्यर्थ
कमेवतद्वचः स्यात्॥ मरणज्ञानस्यज्ञातमरणस्यवानि
मित्तत्वेनुज्ञानप्रभृत्येवाशौचप्राप्तौ तदपवादोयसार्थ

कमेतद्वचउक्तिनिर्धारितत्वाच्चमिताक्षरादौ॥ अन्येतुब्रू
वे॥ आशौचंहि सपिंडजन्मादिकरणकाशुद्धबोधवाक्याद
दिवयः प्रतिपादितोशुद्ध्याख्यः सपिंडगतः पदार्थः॥ स
जननाद्यनंतरमेवसपिंडेषूत्पद्यते॥ नज्ञानपक्षात॥ द
शाहंशावमाशौचंसपिंडेषु विधीयते॥ जननेप्येवमेवस्या
निपुणांशुद्धिमिच्छतां॥ इत्यनेन हिशावसंबधित्वेनमृते
र्जन्मनश्चनिमित्तत्वमुक्तं॥ तदनंतरमेवाशौचोत्पत्तिर
विहितासामग्र्यातानेपक्षस्यप्रतिबंधकाभावाच्च॥ यत्तु
ज्ञानस्यनिमित्तत्वोक्तिः॥ साप्रवर्त्तके निवर्त्तकविधिनि

॥५४॥

षधबोध्याशौचनिमित्तकंकंठग्रायायं चयज्ञादिप्रवृत्तिप
रामरणं श्रुत्वा पुत्रस्य जन्म[illegible]चेत्यादिस्नानादिपुरुषव्यापा
रसमानकर्तृकत्ता या कांक्षते ॥ तत्तारणादिज्ञानं विनाप्र
वृत्तिनिह्नुपयोगात् ॥ कंठग्रायां संध्यावंदनादिप्रवृत्तस्तन्नि
वृत्तो निमित्तलयावृत्पूर्वं ज्ञायते आतोस्तु विधिनिषेधप्र
वृत्तिज्ञानात् ॥ श्राशौचं तु जननेन मरणादावाशौचस्य यानि
वेवनिः सविपृथिवत्तेतज्ज्ञानस्य तत्प्रवृत्ति[illegible] सामग्रीत्वेमा
नाभावात् ॥ अतोऽज्ञानेपि पूर्वं ज्ञाते जननादावाशौचस्य प्रवृ
त्तत्वात् ॥ एतत् ज्ञानात् प्राग्ज्ञातमप्येतदुत्तरभाविजननेमर

णंवानस्वं तत्र स्वाशौचावधिप्रयोजकं किंतु पूर्ववृत्तजननेम
रणप्रयुक्तावधिकमेवाशौचमात्रे प्रयुक्तं इति ॥ अंतराजन्म
मरणे शेषाहोभिर्विशुध्यतीति याज्ञवल्क्यस्योक्तेः ॥ अल्प
कालपूर्वाशौचे बहुकालिनोंत्तराशौचपाते तूत्तरशेषेणैव
शुद्धिः ॥ अथ वृद्धिमदाशौचं पश्चिमेन समापयेदिति यथा
के ॥ अथ वृद्धिमद्दीर्घकालीनं ॥ बहुकालिनेनापि जन्माशौ
च शेषेणाल्पकालीनमपि मृताशौचं नापगच्छति ॥ सूतके
मृतकं चेत्स्यान्मृतके त्वथ सूतकं ॥ तत्राधिकृत्य मृतकं शौ
चं कुर्यान्न सूतकमिति ॥ अंगिरोक्तेः ॥ शावेन शुध्यते सूति

र्मस्मृतिः॥ आशौचशोधिनी। तिष्ठद्वंशान्मतश्च॥ मातर्यग्रे प्र-
मीतायामशुद्धो म्रियते पिता॥ पितुः शेषेण शुद्धिः स्यान्मा-
तुः कुर्यात्तु पक्षिणीमिति॥ पित्राशौचांतरे मातुर्मृतौ पक्षि-
णीमधिपा कुर्यादिति॥ तुर्यपादार्थः॥ आशौचां[illegible]तरात्रौ
तद्रात्र्यंत्ययामे वा शौचांतरपाते विशेषमाह शातातपः॥

॥५५॥

रात्रिशेषे द्व्यहाच्छुद्धिर्यामशेषे शुचिस्त्र्यहादिति॥ यत्तु केचित्
दशाहशावमाशौचे उत्पादाशौचे प्रवदके रात्र्यहः शेषे त्र्या-
हो रात्रिपरिभाषणं दशाहाशौचादिनेप्याशौचांतरपाते व्य-
हवृद्धिमतलत्र॥ रात्रिशेषद्व्यहः स्मृत लक्षणायो मानाभावात्॥

परिभाषणं तु त्रिरात्रदशाहादिपरं॥ अन्यथा दशाहविधिना
रात्रावाशौचाभावेन पंचयज्ञाद्यनुष्ठानापत्त्या संध्यापंचम-
हायज्ञा नैत्यकं स्मृति मंत्रवत्यादि संध्यादिपर्युदास वचसोर्बा-
धप्रसंगात्॥ दशाहशावमाशौचे उत्पादि समानार्थकानां
दशरात्रमतः परमित्यादीनां प्रायशो दर्शनाच्च॥ तेन परिभा-
षणमपि न्यायमूलकं॥ रात्रिशेषे द्व्यहादिस्यादेतत्तु न्याया-
भावान्निर्मूलमेव स्यात्॥ अत्र सर्वत्रापि वास्तवपूर्वप्रवृत्ता-
शौचशेषेणैवान्तराशौचं शुध्यापादकोन तज्ज्ञातस्तत्ज्ञाने
वा॥ पूर्वाशौचशेषेण शुध्यतीति स्मृतेः॥ अथ यदंतरा

शौचं ॥ याज्ञवल्क्यः ॥ प्रोषिते कालशेषः स्यादिति ॥ आशौच
मध्ये प्रोषितमरणश्रवणे शौचकालशेषस्तु शुद्धिरित्यर्थः ॥ आ
शौचादूर्ध्वं तु माधवीये विष्णुः ॥ अर्वाक् त्रिपक्षात् त्रिरात्रं षण्मा
सात्तु दिवानि शं ॥ अदस्तु नवमादर्वाग्दशांतरमृते पि ॥
मासत्रये त्रिरात्रं स्यात् षण्मासात् पक्षिणी भवेत् ॥ अहस्तु
नवमादर्वागूर्ध्वं स्नानेन शुध्यतीति वाभिषेकस्त्वेकदशाप्रम
मिति विज्ञानेश्वरः ॥ प्रसवे दशांतरे मनुः ॥ निर्दशं ज्ञातिम
रणं श्रुत्वा पुत्रस्य जन्म च ॥ सवासा जलमाप्लुत्य शुद्धो भ
वति मानवः ॥ इति निर्दशमलिकां तदशाहादिकालो पितुः

स्नानमात्रविधानात् ॥ सपिंडानां सुतरां जन्माशौचं नास्तीति
ग्रंथकृतः ॥ अत एव ॥ देवलः ॥ नाशुद्धिः प्रसवाशौचे व्यतीतेषु
दिनेष्विति ॥ मातापितृविषये पठीनसिः ॥ पितरौ चेन्मृतौ स्या
तां दूरस्थोपि हि पुत्रकः ॥ श्रुत्वा तद्दिनमारभ्य दशाहं सूतकी
भवेत् ॥ दशाहमिति स्वाशौचोपलक्षणं ॥ स्मृत्यंतरे ॥ महा
गुरुनिपाते तु आर्द्रवस्त्रोपवासिना ॥ अतीतेब्देपि कर्तव्यं प्रे
तकर्म यथाविधीति ॥ दंपत्योः सवर्णात्तमवर्णतस्यायोश्चाप
रस्परं दशांतरे कालांतरे च दशाहादिरेव ज्यायासाशौचमेव
ति स्मृत्यर्थसारे ॥ सपत्नीमातृपित्रादयः ॥ पितृपत्न्यो

लायां मातृवर्ज्यं द्विजोत्तमाः॥ संवत्सरे व्यतीते तु त्रिरात्रम
शुचिर्भवेदिति देशांतरगतेऽपि इति स्मरणात्॥ देशांतरं
यामहान् देशांतरं वाक्योन्वयाभावेऽपि स्नानमात्रमस्त्येव॥ देशां
तरमृते भ्रष्टं स्याच्च क्लीबे वैखानसे मृते॥ मृते स्नानेन शुध्यंति
गर्भस्रावे च गोत्रिण इति स्मरणात्॥ देशांतरं नाम॥ महानद्य
ंतरं यत्र गिरिर्वा व्यवधायकः॥ वाचो यत्र विभिद्यंते तद्दे
शांतरमुच्यते॥ देशांतरं वदंत्येके षष्टियोजनमायतं॥ चत्वा
रिंशद्वदंत्यन्ये त्रिंशदन्ये तथैव च इति स्मृत्यावनेकधोक्तेषु
चवाग्विभेदः॥ सर्वपक्षेषु समुच्चीयते॥ एतच्चातिक्रांताशौ

चमुपनीतमरणे एव॥ तदपि वयोऽवस्थाशौचवत्सर्ववर्णा
साधारणं॥ तथा च व्याघ्रपादः॥ उक्तेष्वपि सर्वेषामतिक्रां
तं तथैव च॥ उपनीते तु विषमे तस्मिन्नेवातिकालजे॥ अप
मर्त्यैः॥ जन्मप्रभृति सूपनयनात्पूर्ववयसि यदाशौचमादंत
जननात्सपिंडसादि तत्सर्वेषामपि ब्राह्मणादीनां तुल्यं॥
यच्च दशाहादिके अतिक्रांते तदपि तुल्यमुपनीतापरमेद
शाहादशौचसादिरूपं विषमाशौचं तस्मिन्नेवोपवीतमरणे
वातिकालजमतिक्रांताशौचं भवति॥ न पुनर्वयोवस्थाशौ
चातिक्रमइति॥ अथ सोदकाशौचं॥ मनुः॥ दशाहं शावा

शौचं सपिंडेषु विधीयते ॥ जननेप्येवमेवं स्यान्निपुणां शुद्धिमि
च्छतां ॥ जन्मन्येकोदकानां तु त्रिरात्राच्छुद्धिरिष्यते ॥ एकोद
काः सोदकाः ॥ सोदकानाह मनुः ॥ सपिंडता तु पुरुषे सप्तमे
विनिवर्त्तते ॥ समानोदकभावस्तु जन्मनाम्नोरवेदने ॥ अ
त्रापि विनिवर्त्तेत इत्यनुषंजनीयं ॥ गोत्रजेष्वेकरात्रस्यापि
मनुनोक्तत्वात् ॥ सप्तमादूर्ध्वं चतुर्दशपुरुषपर्यंतं सोदका
स्तत ऊर्ध्वं गोत्रजा इत्युक्तं ॥ अथोपाध्यायमृताशौचं ॥ अत्र
विस्मनुवृत्तो याज्ञवल्क्यः ॥ गुर्वंतेवास्यनूचानमातुलश्रोत्रि
येषु च ॥ गुरुरुपाध्यायः ॥ अंतेवासी शिष्यः ॥ अनूचानो योग

ध्यापकः ॥ एकाचार्योपनीतिसमानग्रामवासिनौ श्रोत्रियः ॥
आश्वलायनः ॥ एकाहं सब्रह्मचारिणि समानग्रामि एव च श्रो
त्रिय इति ॥ आचार्योपरमे मनुः ॥ त्रिरात्रमाहुराशौचं आचार्ये
संस्थिते सति ॥ तस्य पुत्रे च पत्न्यां च दिवारात्रमिति स्थितिः ॥
बृहस्पतिः ॥ त्र्यहं मातामहाचार्यश्रोत्रियेष्वशुचिर्भवेत् ॥ त
था ॥ पित्रोः परमे स्त्रीणां ऊढानां तु कथं भवेत् ॥ त्रिरात्रेणैव शु
द्धिः स्यादित्याह भगवान्यमः ॥ श्वसुरयोर्भगिन्यां च मातुलान्यां
च मातुले ॥ पित्रोः स्वसरि तद्वच्च पक्षिणीं क्षपयेत् [illegible] ॥
मातुले श्वशुरे मित्रे गुरौ गुर्वंगनासु वा ॥ आशौचं पक्षिणीं रा

॥५५॥

श्रीमत्तामात्ता महीयते ॥ चकारा बांधवेस्त्रिविधिनियेथ ह
ता: ॥ ते पि आत्मनः पितृष्वसुर्मातृष्वसुर्मातुलस्य च पुत्रा
आत्मबांधवाः ॥ पितुः पितृष्वसुर्मातुलस्य च पुत्राः पितृ
ष्वस्य च पुत्राः ॥ पितृबांधवाः ॥ मातुः पितृष्वसुर्मातृष्व
सुर्मातुलस्य च पुत्रा मातृबांधवा इति त्रिविधाः ॥ लदुक्तं ॥
आत्मपितृष्वसुः पुत्राः आत्ममातृष्वसुः सुताः ॥ आत्ममा
तुलपुत्राश्च विज्ञेया आत्मबांधवाः ॥ पितुः पितृष्वसुः पुत्राः
पितृमातृष्वसुः सुताः ॥ पितुर्मातुलपुत्राश्च विज्ञेयाः पितृ
बांधवाः ॥ मातुः पितृष्वसुः पुत्रा मातुर्मातृष्वसुः सुताः ॥ मा

तुर्मातुलपुत्राश्च विज्ञेया मातृबांधवा इति ॥ विदेशस्थभ
गिन्यादिषु एवं ससि(?)ः ॥ भगिन्यां संस्कृतायां च भ्रातर्य
पि च संस्कृते ॥ मित्रे जामातरि प्रेते दौहित्रे भगिनीपतौ ॥
बालके तत्सुते चैव सद्यः स्नानेन शुध्यति ॥ अत्र भ्रातृपक्षे
या भगिन्यास्तत्पक्षस्यैव भ्रातुः सद्यःस्नानेन शुद्धिः ॥ तथा
त्रिष्यतपस्वी श्रोत्रियकुलपति ग्रामेश्वराणां सन्निहितानां
दिवामृतौ नक्षत्रदर्शनाच्छुद्धिः ॥ रात्रौ चेत्सूर्यदर्शनात् ॥
यावद्ग्राममध्ये शवस्तिष्ठति तावद्ग्रामस्याशौचं ॥ निर्हृते शु
द्धिरेव ॥ नगरे स्वस्ववीथ्या माशौचं ज्ञेयं ॥ अत्रैकविषये

॥६०॥

याचन्वा आशौचकल्पागुणवत्वादिनाप्यवस्थाप्याः॥ तेनच
तस्वाध्यायसापेक्षमधुसंकोचनेनत्यथयादिनाकलौप्रतिषि
द्धाः॥ कलिवर्ज्यविवाहश्चेसमयमपूर्वद्रष्टव्यः॥ आशौचेस
कलकर्माधिकारनिवृत्तौकेचनधर्माः प्रतिप्रसूयंते॥ तत्रव
ध्याघ्रपादः॥ स्मार्तकर्मपरित्यागोराहोरन्यत्रसूतके॥ श्रौत
कर्मणितत्कालेस्नातःशुद्धिमवाप्नुयात्॥ श्रौतदतिअग्नित्र
यसाध्यावत्र्यकानांनित्यनैमित्तिकानांअग्निहोत्रदर्शपूर्ण
मासानांपर्युदासः॥ जातुकर्ण्योपि॥ सूतकेतुसमुत्पन्नेस्मा
र्तंकर्मकथंभवेत्॥ पिंडयज्ञंचरुंहोमंसगोत्रेणकारयेत्॥

॥६०॥

चरुः पार्वणस्थालीपाकः॥ श्रवणाकर्माश्वयुज्यादिकर्महोमो
नित्यः॥ स्मार्तद्रव्यत्यागमात्रं॥ स्वयंकार्यमिति॥ अन्यदसगो
त्रेणकारयेत्॥ श्रौतत्र्यंबमितिमिताक्षरायां॥ सर्वकर्मस्वयंका
र्यमितिचेबहुवः॥ तत्रापिश्रौतस्मार्तहोमः॥ शुष्कान्नफलादि
नैवकर्तव्यःपुण्याहादिनातुसगोत्रेणैवकारयितव्यइतिकेचित्॥
आतस्तु॥ सूतकेचप्रचारोनैवअग्न्याकेस्नादुभोजनेन॥ एवमादि
निमित्तेषुहव्यंयेन्नतुदापयेदिशलके॥ मनुः॥ दानंप्रतिग्रहोहो
मःस्वाध्यायश्चनिवर्ततइति॥ तत्काम्यहोमपरं॥ [illegible] वेश्चदे
वपरंवा॥ दक्षः॥ नित्यंचि[illegible]नंदीक्षायस्यत्वग्निपरिग्रहः॥

॥६९॥

सर्वकर्मासु विकुर्वीत स्थाल्यः शुद्धिमवाप्नुयात् ॥ जाबालिः ॥
अशौचे तामानसिं संध्या प्राणायाम विवर्जितेति ॥ अञ्जलि
प्रक्षेपस्तस्य सावित्रीमुच्चार्यं उल्लिपठीन सिन्नो के ॥ तथा ॥ सू
तके मृतके पि उभयत्र कुलस्यान्नं दत्वा हानि न भुज्यत इति
निगमो ॥ कैरस सपिंडे रावैता चान्नं न भोक्तव्यं ॥ पचनापद्दिलदि
यमन्नं भक्षय तिलदाता वदान्नौ वा भाग्या वक्तेषामिति ॥ आ
पदि तया वक्तदन्नं समश्नाति तावदहान शुद्धिः स्यात् ॥ ततः
प्रायश्चित्तं चरेदिति ॥ शातातपः ॥ अन्नभोजनदोषस्त्वदात्मभो
क्तृन्यतरस्याशौचं ज्ञानमेव ॥ तथा च षडिंशन्मते ॥ उभा

॥६९॥

भ्यामपरिज्ञाते सूतके नैव दोषः स्यात् ॥ एकेनापि परिज्ञाते भो
क्तुर्दोषमुपावहेत् ॥ तथा ॥ विवाहोत्सवयज्ञेषु अंतरा मृतसूत
के ॥ परैरन्नं प्रदातव्यं दातृभोक्तृश्च न स्पृशेदिति ॥ तथा ॥
विवाहेष्वेव पूर्वं संकल्पितेऽपि न दोषः ॥ तथा ॥ भुंजानेषु तु वि
प्रेषु अंतरा मृतसूतके ॥ अन्यगेहोदकाचांताः शुध्यंतीमनुर
ब्रवीत् ॥ मरीचिः ॥ लवणे मधुमांसे च पुष्पमूलफलेषु च ॥ शा
ककाष्ठतृणेष्वप्सु दधिसर्पिःपयःसु च ॥ तिलौषधाजिने चै
व पक्वापक्वे च स्वयंग्रहः ॥ पण्येष्वेव सर्वेषु नाशौचं मृतसूतके
इति ॥ पक्वं भक्ष्यं अपक्वं तंदुलादि ॥ स्वयंग्रहः ॥ स्वयमेव स्वा

॥६२॥

म्यनुज्ञातउपादद्यादिरर्थः॥पक्वापक्वपर्युदासो न सत्रप्रवृत्ता
देवनान्यस्मात्॥तथाच गिरः॥अन्नसत्रप्रवृत्तानामाममन्नेन गर्हितं॥भुक्त्वा पक्वान्नमेतेषां त्रिरात्रं तु पयः पिबेत्॥अ
त्र पक्वेनान्नेनौदनपरः॥तथा॥व्रतयज्ञविवाहेषु श्राद्धे होमार्च
नेजपे॥प्रारब्धे सूतकं न स्यादनारब्धे तु सूतकं॥सूतकमि
ति मृतकस्याप्युपलक्षणं॥प्रारंभो वरणं यज्ञे संक
ल्पो व्रतसत्रयोः॥नांदीमुखं विवाहादौ श्राद्धे पाकपरिक्रिया॥
स्मृत्यंतरे॥एकविंशत्यहर्यज्ञे विवाहे दशवासराः॥त्रिषड्हो
लोपनयने श्राद्धे पाकपरिक्रियेति॥आद्योवेसंभवनायाएक

॥६२॥

विंशत्यादिदिनमध्ये प्रधानेन नैव दिनेऽव्यवहितमपि नांदीश्रा
द्धं कार्यमिति॥प्रयोगरत्ने पितामहचरणाः॥प्रचेताः॥कारवः
शिल्पिनो वैद्या दासीदासास्तथैव च॥राजानो राजभृत्याश्च
सद्यः शौचाः प्रकीर्तिता इति॥शौचं शिल्पिवैद्यानन्यसाध्य
कर्मत्वे न तु पंचयज्ञादाविति मिताक्षरायां॥तथा॥सूतका
दौ नित्यस्नाने शौचाचमनं बलिदानप्राणाहुतिपात्राद्याधारणा
दयो भुंजियमा अस्पृश्यस्पर्शनादिकं चेति सर्वं कर्तव्यमेवेति
स्पृश्यसार॥नित्यस्नानं मंगलर्पणसहितमेव कार्यं॥अस्पृ
श्यस्पर्शने वा तैलक्यालेसु विभग॥स्नानं नैमित्तिकं कार्यं

दैवपित्र्यविवर्जितं ॥ उद्धृतैरुदकैः स्नायान्न कुर्याद्बहुस्वपीडन
मिति ॥ नैमित्तिकस्नान एव दैवपित्र्यतर्पणादौ गार्ग्य उदासः ॥ पि
तृतर्पणोत्तरं प्रथमेब्दे [illegible] विशेषमाह देवलः ॥ स्नानं चैव महा
दानं स्वाध्यायं चाग्नितर्पणं ॥ प्रथमेब्दे न कुर्वीत महागुरुनिपा
तने ॥ स्नानं समावर्त्तनं ॥ काम्यस्नानं वा ॥ महादानं सोहन्त्वापेण
विषये प्राय दर्शनादिति न्यायात् ॥ स्वाध्यायो काम्यब्रह्मयज्ञा
ध्ययनं ॥ अग्नितर्पणं काम्यहोमः ॥ देवलः ॥ प्रमीयते पितरो
यस्य देहस्तस्याशुचिर्भवेत् ॥ न दैवं नापि कापित्र्यं यावत्पूर्णो न
वत्सर इति ॥ दैवं स्नानादि ॥ पित्र्यं गयापरपक्षनिमित्तमेकोद्दि

ष्टं ॥ पार्वणं च पित्र्यं तन्निमित्तकस्य ॥ अत एव ॥ अस्थिक्षेपं गयाश्रा
द्धं श्राद्धं चापरपक्षकं ॥ प्रथमेब्देपि कुर्वीत यदि स्याद्भक्तिमान्सु
त इति ॥ भक्तिमान्स्व्याख्यश्राद्धवान ॥ तत्कृत्वा तानि कुर्यादि
ति केचित् ॥ तत्र मूले चिंत्यासु तद्देव निमित्तसमर्पके ॥ भक्ति
मत्त्वं तु कर्मांगत्वेन प्राप्तं वादने चेत इति तत्त्वे युक्तं ॥ तथा ॥ महागु
रुनिपाते तु प्रेतकार्यं यथाविधिः ॥ कुर्यात्संवत्सरादर्वाक् एको
द्दिष्टं न पार्वणं ॥ अन्यदीयमिदं वचः ॥ सर्वेषां प्रेतकार्याणि महा
गुरुनिपातने ॥ कुर्यात्संवत्सरादर्वाक् श्राद्धमेकं तु वर्जयेत् ॥
महागुः ॥ माता चैव तथा भ्राता भार्या पुत्रस्तथा स्नुषा ॥ एषाम्

॥ ६७ ॥

सोऽन्वरे श्राद्धं मन्यस्य न पुनः पितुः ॥ तथा माता चैव सुतो भ्राता
पत्नी चैव विपद्यते ॥ तत्र श्राद्धानि कुर्वीत तन्न कुर्यात् ज्जनने मृते ॥
माता गोत्री ॥ न जननी ॥ तन्मरणोत्तरं प्रमीतौ पितरावित्यादि
वलीये न दैवपित्र्ये निषेधात् ॥ एतत्पूर्ण सांवत्सरिकपरमि
ति केचित् ॥ तत्रापि मृताहरेण ॥ अत्र पितृविमृते न्यदीयं श्राद्धं
न कुर्यादिति निषिध्यते ॥ अन्यमृतौ तु कुर्यादिति तु निषेध
प्रत्यक्षः ॥ सामान्यवाक्यप्राप्त एवानूद्यत इति दिव न ॥ इति
श्रीमीमांसककौकरभट्टात्मजनीळकंठेन कृते भास्करे स्तुम
यूखः समाप्तः ॥ श्रीमंगळमूर्तिर्जयति ॥ श्रीसद्गुरुसिता

॥ ६७ ॥

रामचंद्रार्पणमस्तु ॥ शुभं भवतु ॥ संवत् १९०४ शाके १७६९
प्लवंगनाम संवत्सरे उत्तरायणे ग्रीष्मऋतौ अधीकमासे शुक्ल
पक्षे त्रयोदश्यां भृगुवासरे तद्दिने प्रथमप्रहरे पुस्तक स
माप्तः ॥ हस्ताक्षर कासिनाथ पाठकेन लिखितं ॥ श्रीसिता
वल्लभार्पणमस्तु ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥६५॥

॥इतिशुद्धिमयूखग्रंथसमाप्तः॥
॥श्रीसद्गुरुनाथार्पणमस्तु॥पत्र॥
॥६५॥६॥६॥६॥६॥६॥६॥

॥६५॥

[OrderDescription]
,CREATED=03.08.19 10:49
,TRANSFERRED=2019/08/03 at 11:07:34
,PAGES=67
,TYPE=STD
,NAME=S0001264
,Book Name=M-46-SHUDHIMAYUKH
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF

FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF

FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,